

בשמועה דמתעסק

מתורת רבינו בעל דרכי שמואל זצוק"ל¹

א. שבת ע"ב ב', אמר מר חומר שבת משאר מצוות, שהשבת עשה שנים כהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת, משא"כ בשאר מצוות, היכי דמי אילימא דעבד קצירה וטחינה דכוותה גבי שאר מצוות אכל חלב ודם, הכא תרתי מחייב והכא תרתי מחייב, ע"כ.

הנה צריך לבאר הא דדימתה הגמ' קצירה וטחינה בשבת דמחייב תרתי לחלב ודם, ואמרינן דלא הוי חומר בשבת כלל דמחייב תרתי דהוי כחלב ודם, דלכא' חלב ודם ב' איסורים נפרדים הם לגמרי וכל חד איסור לעצמו הוא, ופשיטא דמחייב תרתי, משא"כ שבת הא הוי לאו אחד דל"ת כל מלאכה, אלא דנתחדש בקרא חילוק מלאכות (לעיל ע' א'), דאע"ג דקעבר באיסור אחד דל"ת כל מלאכה, מ"מ לגבי חיוב קרבן, חייב על כל מלאכה ומלאכה, וא"כ ודאי חומר בשבת הוא דאע"ג דכולהו איסורים משום ל"ת כל מלאכה, מ"מ לגבי חיוב קרבן חייב על כל מלאכה ומלאכה, ושאיני מחלב ודם דהתם פשיטא דחייב תרתי דב' איסורים נפרדים הם, ובגמ' משמע דלאחר דנתחדש חילוק מלאכות הוי כחלב ודם ממש. וצ"ב.

והנה בביאור הדין שחידשה תורה דחילוק מלאכות חייב על כאו"א, נחלקו הראשונים בגדר האי חילוק מלאכות, דהנה לקמן (קל"ח א') אמרינן, משמר משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום בורר רבי זירא אמר משום מרקד. ובתוס' (ע"ג ב' ד"ה משום זורע) פי' דבאמת אי"צ להתרות בשם האב אלא דאי מתרה בשם אב אחר, לא הוי התראה דכסבור דכיון דמתרהו משום דבר שאין דומה לו להלעיג עליו נתכוין יעו"ש.

וכן פסקו שאר ראשונים דאי"צ להתרות בשם האב, דאף האב אינו איסור לעצמו דשאני משאר מלאכות, ובאמת אי לאו טעמא דלא הוי התראה דכסבור דמצחק בו, חשיב התראה אף באב מלאכה אחר, דהכל חדא איסורא דל"ת כל מלאכה, דאף לאחר דנתחדש חילוק חטאות בשגגת מלאכות הוי דווקא לגבי קרבן, דאף דמחדא איסורא ידעינן לל"ט אבות מלאכות, מ"מ לגבי קרבן חידשה תורה חילוק מלאכות, דמתחייב קרבן על כל מלאכה ומלאכה, ואמנם כהעלם שבת חייב חטאת אחד על כל המלאכות, דקעבר בחדא איסורא, וחידוש הוא שנתחדש בשגגת מלאכות דחייב על כל מלאכה ומלאכה, ומעתה קשה טובא דנמצא שפיר חומר בשבת משאר מצוות שחייב על כל מלאכה ומלאכה, ובגמ' משמע דהוי כחלב ודם ממש.

וצ"ל שלאחר דנתחדש חילוק מלאכות דחייב קרבן על כל מלאכה ומלאכה בשגגת מלאכות, סברה הגמ' דלגבי קרבן הוי כחלב ודם, דנתחדש דלגבי קרבן כל מלאכה בעי כפרה לעצמה, ואע"ג דהוי חד איסורא ובהעלם שבת חייב חדא, מ"מ בשגגת מלאכות דנתחדש חילוק מלאכות סברה הגמ' דל"ה חומר בשבת יותר מחלב ודם, דלגבי קרבן בשגגת מלאכות מתחייב על כל מלאכה קרבן לכפרה אהאי מלאכה, כן צ"ל בדעת התוס', דסברה הגמ' דהא ל"ה חומר בשבת, ואכתי צ"ב.

אולם בתורי"ד שם ביאר באופ"א מה שחידשה תורה בחילוק מלאכות וז"ל, משום מאי מתרי' ב', פי' כיון דהבערה לחלק יצאת, כאילו כתי' לאו אכל מלאכה ומלאכה דמי, והו

¹ מתוך שיעורים בחורף תשס"ג, נכתבו ע"י אחד השומעים והועתקו במעט עריכה ותיקונים.

להו כמו לאוין דחלב ודם שהן חלוקין זה מזה, וצריך להתרות על החלב משום חלב ועל הדם משום דם, וכך על כל מלאכה ומלאכה עכ"ל. ומבואר דהתור"ד סבר דבמה שחידשה תורה חילוק מלאכות, דחייב קרבן על כל מלאכה ומלאכה בשגגת מלאכות, אין הפשט דהוי לאו אחד דל"ת כל מלאכה, ונתחדש דבעי כפרת קרבן על כל מלאכה בפנ"ע, וכמו שפירשו התוס' וש"ר, דכיון דקעבר בלאו אחד מ"ט יתחייב קרבן על כל מלאכה בפנ"ע. אלא דחידשה הת' בחילוק מלאכות דכיון דמתחייב קרבן על כל מלאכה ומלאכה, חזינן דכל מלאכה הוי כאילו כתיבא עלה לאו להדיא והוי כחלב ודם דהתם פשיטא דחייב תרתי איסורים נפרדים הם, ה"נ במלאכות שבת הוי כאילו כתיב לאו על כל מלאכה ומלאכה, וכלשונו "והו"ל כמו לאוין דחלב ודם שהן חלוקין זמ"ז", וצריך להתרות על החלב משום חלב ועל הדם משום דם, וכך על כל מלאכה ומלאכה, דדימה מלאכות שבת לחלב ודם דבתרוייהו כ"א איסור לעצמו הוא, ואת"ש הא דבעינן להתרות בשם האב דווקא, דאי מתרה בשם אב אחר הוי כאילו מתרה על חלב משום דם.

ולכא' מריהטת סוגיא דידן דמדמי קצירה וטחינה דמחייב תרתי לחלב ודם, ואמרינן דלא הוי חומר בשבת, ראייה לדבריו, ומבואר דלאחר דחידשה התורה חילוק הטאות בשגגת מלאכות, הוי כאילו כתיב לאו נפרד אכל מלאכה ומלאכה, וכחלב ודם ממש.

ואכתי צריך לבאר, דנראה דאף להתור"ד לא הוי כחלב ודם ממש, דהתם איסורים נפרדים הם בעצם מציאותם, דכל חד סיבת איסור לעצמו הוא, משא"כ בשבת אף לאחר דהוי חילוק מלאכות דחשיב כלאוים נפרדים, מ"מ סיבת איסורם הוא משום ל"ת כל מלאכה, וכן חזינן דבהעלם שבת ועבד מלאכות טובא חייב חדא, ואין לומר דהוא משום דחשיב שגגה אחת דהכל נגרם ממה שנעלם ממנו דהיום שבת, דבהעלם יוה"כ משנה ערוכה היא (יומא פ"א א') דאכל ושתה חייב חדא דקעבר בלאו אחד, אבל ועשה מלאכה חייב תרתי דב' לאוים הם, ואע"ג דהוי שגגה אחת דהעלם יוה"כ חייב תרתי כיון דעבר בב' לאוים, והכא בשבת חזינן דבהעלם שבת חייב חדא.

וע"כ דאף להר"ד ל"ה כחלב ודם ממש, דסו"ס סיבת איסורם משום ל"ת כל מלאכה ועל כן בהעלם שבת חייב חדא. אלא דבשגגת מלאכות שחידשה תורה דחייב על כל מלאכה ומלאכה, פירוש החידוש דהוי כאילו כתיב לאו על כל מלאכה, ובמזיד בעינן להתרות בשם האב דווקא, דלגבי מזיד הוי מחולק, דכ"א לאו לעצמו, ובהעלם שבת לא חידשה התורה דחשיב כאילו קעבר כמה לאוים. וא"כ לכא' אף לד' התור"ד יל"ע דשבת ל"ה ממש כחלב ודם, דסיבת איסור עשית מלאכות מטעם א' הוא, וכדחזינן בהעלם שבת דחייב חדא, והאי חילוק מלאכות הוי חומר בשבת, וצ"ע. ומ"מ להתור"ד את"ש טפי, וכאמור.

והנה בפ' רש"י הכא כתב: חלב ודם דומיא דקצירה וטחינה שהן שני גופין עכ"ל, ואולי בא להפקיע דאין קצירה וטחינה כחלב ודם ממש דהוי כל חד לאו לעצמו וכהר"ד, אלא דדמי לחלב ודם דב' גופין הן.

ונראה שרש"י לשיטתו בביאור סוגית הגמ' בכריתות (ט"ז א') דאמרינן דבעשה מלאכה בב' שבתות, בהעלם שבת הוי סברא דימים שבתניים הוו ידיעה לחלק, ובשגגת מלאכות הוי סברא דשבתות כגופין דמו ומחלקין, וחייב תרתי יעו"ש, ובפשטות הא דבהעלם שבת ל"ה סברא דשבתות כגופין דמו לחלק, נראה דכיון דאינו יודע כלל דשבת היום דנתעלמה ממנו שבת ל"ש למימר דכל שבת כגוף לעצמו לחלק, שאינו יודע כלל שהוא יום שביעי, ודווקא היכא דיודע דשבת היום אלא שנתעלמה ממנו ההלכה אמרינן דכל שבת הוי כמציאות לעצמו, וכגופין דמו לחלק, משא"כ בהעלם שבת ל"ש למימר דשבתות כגופין דמו לחלק, (כ"פ הר"ן ושאר ראשונים).

אולם רש"י שם ביאר, דדווקא בשגגת מלאכות דנתחדש דחייב על כאו"א מן המלאכות, דכל מלאכה גוף לעצמו הוא לגבי חיוב קרבן, א"כ הוי נמי סברא לומר דשבתות כגופין מחלקין דמו לגבי שגגת מלאכות, משא"כ בשגגת שבת, דחייב חדא ולא אמרינן דהמלאכות כגופין דמו דלא נתחדש לחלק, ה"נ ליכא סברא למימר דהשבתות יחלקו, דחזינן דבהעלם שבת נחשב כשגגה חדא, וה"נ בהעלם שבתות שגגה חדא היא, ודווקא בשגגת מלאכות דאע"ג דשגגה חדא היא, נתחדש דכגופין מחולקין דמו, ה"נ בשבתות. (ויעוי' עוד לחלק בס"ד).

ב. בריתות י"ט א', מתני' חלב ונותר לפניו ואכל אחד מהן ואינו יודע איזה מהן אכל וכו', שבת ויוה"כ ועשה מלאכה בין השמשות ואינו יודע באיזה מהן עשה, ר' אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע פוטר, א"ר יוסי לא נחלקו על העושה מלאכה בין השמשות שהוא פטור, שאני אומר מקצת עשה היום ומקצת עשה למחר, על מה נחלקו על העושה מלאכה בתוך היום וא"י אם בשבת עשה אם ביוה"כ עשה, או על העושה וא"י מעין איזו מלאכה עשה שר"א מחייב חטאת ור"י פוטר, א"ר יהודה פוטר ור"י אף מאשם תלוי, ע"כ.

ובגמ' מפרשין דנחלקו בדרשת הפס' אשר חטא בה, דר"י דריש עד שיודע לו במה חטא, וסבר דאף היכא דודאי חטא פטור מחטאת. והוסיף ר' יוסי דפוטר ור"י אף מאשם תלוי, דהו"א דאשם תלוי חיוב הוא עד שיוכל להביא קרבן חטאת להתכפר בו, ואע"ג דודאי חטא כיון דא"י להביא קרבן, בעי אשם תלוי לתלות לו עד שיכופר בחטאת, וחידש ר' יוסי דפוטר ור"י אף מאשם תלוי, דאשם תלוי הוי דווקא היכא דמסופק אם חטא, ור"א דריש בה פרט למתעסק, וכיון דפשיטא דחטא חייב חטאת, דלא נתחדש כלל דבעינן ידיע במה חטא.

וקאמר ר' יוסי דלא נחלקו בעבד מלאכה בבין השמשות וכו', על מה נחלקו על העושה מלאכה בתוך היום וא"י מעין איזו מלאכה עשה, דר"א מחייב חטאת ור"י פוטר, דלר"י בעינן שידע באיזה מלאכה חטא.

והנה במתני' לא חילקו בין שגגת שבת לשגגת מלאכות. ויל"ע דבסברא היה נראה לחלק, דכל דינא דמתני' הוי דווקא בזדון שבת ושגגת מלאכות, דהתם חידשה תורה חילוק מלאכות דחייב קרבן על כל מלאכה ומלאכה, דאז אמרינן דאע"ג דיודע שחטא בלאו דל"ת כל מלאכה דהוא סיבת החיוב, מ"מ בעינן שידע במה חטא, דכיון דלגבי קרבן חילקה תורה המלאכות, ובעביד ב' מלאכות כל מלאכה סיבת חיוב קרבן היא לעצמה, כהא סבר ר"י דבעינן שידע במה חטא בהאי מלאכה דעבד המחייבתו קרבן, ואע"ג דעבד חדא מלאכה, מ"מ בשגגת מלאכות חידשה תורה דכל מלאכה היא המחייבתו קרבן, ואין שם הקרבן משום דקעבר בל כלא תעשה כל מלאכה בלחוד, אלא דקעבר בלאו ועבד האי מלאכה, ואת"ש דבעינן שידע במה חטא. משא"כ בנתעלמה ממנו שבת, לכא' מאי איכפת לן איזו מלאכה עבד, דסגי במה דידעינן דחטא בלאו דשבת דמשום הא בלחוד בעי כפרת קרבן, וליכא נפק"מ אי זו מלאכה עבד דלא נתחדש חילוק מלאכות, ובעבד כמה מלאכות בנתעלמה ממנו שבת, חייב חדא דקעבר בלאו דל"ת כל מלאכה בלחוד, וא"כ הא ידעינן דחטא בחטא דחילול שבת.

אכן צ"ב דבמתני' לא מצינו חילוק בזה, ומשמע דאיירי בכל גוונא, ואף בנתעלמה ממנו שבת, וגם בראשונים וברמב"ם לא מצינו דחילקו בהא, וצ"ב דלכא' סברא פשוטה היא לחלק, ויל"ע.

(ובפמ"ג ובמנח"ח (מצוה לב ס"ק ה) אף כתבו לחדש דבנתעלמה ממנו שבת, כיון דליכא חילוק מלאכות דכל מלאכה לעצמה, היכא דעבד ב' חצאי מלאכות מצטרפין, דקעבר באיסור שבת דלא נה, ובודאי דבר תמוה הוא, דסו"ס הא לא עביד מלאכת שבת בשלימות, דחצי מלאכה לאו חילול שבת הוא. ועי' בהגהות הרש"ש שבת לה, ב).

ולשיטת התור"ד דפי' דבחילוק מלאכות נאמר דהוי כאילו כתיב לאו אכל מלאכה ומלאכה, וכתב דהוי כחלב ודם ממש, א"כ אף דבהעלם שבת לא נתחדש דמתחייב על כל מלאכה ומלאכה, מ"מ הוי כב' דברים נפרדים דכל מלאכה הוי כלאו לעצמה, אלא דמ"מ בהעלם שבת לא נתחדש דחייב קרבן על כל מלאכה ומלאכה, דסו"ס חטא בלאו דל"ת כל מלאכה, ועל כן בעינן ידיע במה חטא דכל מלאכה דבר לעצמו. ולכא' סיעתא גדולה הוא להרי"ד ממתני', דלשיטת התוס' לכא' צ"ב דפשיטא דיש לחלק, דבהעלם שבת ליכא סברא דבעינן ידיע במה חטא.

אולם באמת נראה דאף להתור"ד הוא צ"ב, דפשיטא דיש לחלק דבהעלם שבת ליכא סברא דבעי' ידיע במה חטא, דלגבי העלם שבת לא אכפ"ל כלל שם המלאכה שחטא בה, ובהעלם שבת אין נחשב כל מלאכה כאילו כתי' לאו עלה, ושם החטא הוא לאו דל"ת כלל מלאכה, והא חשיב דיוודע במה חטא אף להתור"ד.

ג. ובפסק הרמב"ם בדינא דמתני' יל"ע טובא, דהנה כתב (הל' שגגות פ"ח ה"ה): שבת ויום הכפורים ועשה מלאכה בין השמשות שביניהן, הרי זה פטור מקרבן ואינו מביא חטאת שהרי אינו יודע עצמו של חטא כמו שביארנו, ואינו מביא אשם תלוי שהרי יודע בודאי שחטא.

הרי שפסק כר' יהושע דדריש אשר חטא בה עד שיוודע לו במה חטא וכמש"כ ואינו מביא חטאת שהרי אינו יודע עצמו של חטא, ופסק אף כר' יהודה דלר"י אין מביא אשם תלוי, וכמש"כ ואינו מביא אשם תלוי שהרי יודע בודאי שחטא, ולכא' סתר דבריו בה"ב, ז"ל אינו חייב באשם תלוי עד שיהיה שם איסור קבוע, כיצד אכל חלב וספק אם היה כזית או פחות מכזית וכו' שבת וחול ועשה מלאכות בא' מהן ואין יודע באיזה יום עשה, או שעשה מלאכה בשבת ולא ידע מעין איזו מלאכה מלאכה עשה, ה"ז מביא אשם תלוי וכן כל כיו"ב, עכ"ל.

והדברים מתמיהים דפסק דבעשה מלאכה בשבת ולא ידע מעין איזו מלאכה מביא אשם תלוי, וסתר למה שפסק בה"ה דהיכא דודאי חטא אינו מביא אשם תלוי שהרי יודע בודאי שחטא, וכדעת ר' יהודה במתני' דלר"י אין מביא אשם תלוי, וצ"ב מאי שנא נותר ושאר מילי דאין מביא אשם תלוי היכא דודאי חטא, מעושה מלאכה בשבת, ואינו יודע מעין איזו מלאכה עשה דחייב אשם תלוי. ובלח"מ (ה"ב) כתב לבאר ז"ל, ואין ד' רבינו ז"ל כמו פי' בד' המשנה שאמרו שם או על העושה וא"י מעין איזו מלאכה עשה דפטור אפי' מאשם תלוי, דבמתני' איירי שיוודע שעשה מלאכה שחייב עליה חטאת או לא וכו', אבל ד' רבינו ז"ל הם שא"י אם חטא או לא שנסתפק לו אם עשה מלאכה שחייב עליה חטאת או לא, ולכך חייב אשם תלוי דויל בתר טעמא אמאי פטור מאשם תלוי בגוונא דמתני' משום דאמר קרא כי תחטא ולא ידע פרט לזה שידע שחטא וכו', א"כ דלא ידע שחטא שהרי א"י אם עשה מלאכה שחייב עלי' חטאת לכך חייב באשם תלוי, עכ"ל.

ולכא' דוחק הוא דהרמב"ם כתב בפשיטות ואינו יודע מעין איזו מלאכה עשה, ולפי דברי הלח"מ מיירי דווקא שיוודע איזו מלאכה זו אלא שנסתפק לו אם חייב עליה חטאת, ובה"ה לא הביא גוונא דא"י מעין איזו מלאכה עשה היכא דודאי מחויב חטאת אלא דא"י במה חטא, וצ"ל דאף במתני' פירש הרמב"ם הא דאמרין וא"י מעין איזו מלאכה עשה איירי שנסתפק אי עשה מלאכה שחייבים עלי' חטאת, ור' יהודה דקאמר מודה ר"י דאין מביא אשם תלוי לא אזיל אהא, ודוחק הוא דבפשטות ר' יהודה אזיל על כל המבואר במתני' וצ"ב.

וביותר קשה היאך יפרש מתני' דאמר ר' יוסי לא נחלקו על העושה מלאכה בבין השמשות וכו', על מה נחלקו וכו' או על העושה וא"י מעין איזו מלאכה עשה דר"א מחייב חטאת

ור"י פוטר, ואי נימא דהרמב"ם פי' הא דאמרי' במתני' וא"י מעין איזו מלאכה עשה, דנסתפק אי עביד מלאכה שחייבים עליה חטאת, א"כ היאך ר"א מחייב חטאת הא הוי ספק שמא לא עביד כלל מלאכה שחייב עליה חטאת, וליכא ודאות שחטא, דמסופק הוא שמא עביד מלאכה דא"ח עלי' חטאת.

עוד יל"ע דהא דעת הרמב"ם דליכא חיוב אשם תלוי אלא היכא דאיכבד איסורא, דהיו חלב ושומן לפניו, ובפיהמ"ש (הנדמ"ח) פסק דבעשה מלאכה בביהש"מ ליכא חיוב אשם תלוי דל"ה איכבד איסורא, ולכא' ה"נ בנסתפק אי עביד מלאכה דחייבין עליה חטאת ל"ה איכבד איסורא, ובנסתפק אי אכל שומן או חלב, דליכא איסור קבוע לפנינו, ופי' הלח"מ צ"ע. (והא דבעי' דווקא איכבד איסורא, כ' גדולי האחרונים דדעת הרמב"ם דספק דאורייתא מה"ת לקולא, ועל כן ל"ש חיובא דאשם תלוי אלא היכא דאיכבד איסורא ואכמ"ל).

והנה בפיהמ"ש להרמב"ם (הנדמ"ח) כתב, וכך היא ההלכה אינו חייב אשם תלוי אפי' על עשי' מלאכה בביהש"מ, אבל העושה מלאכה בשבת וא"י מעין איזו מלאכה עשה ה"ז חייב אשם תלוי, לפי שהאיסור נקבע ואין אנו יודעים אם הוא חייב או פטור, כי אילו ידענו מאיזה אב עשה כי אז ידענו אם נעשתה בידו המלאכה או לא נעשתה ולפיכך יביא אשם תלוי כמו שאמר ר' יוסי עכ"ל. והנה ממש"כ ואין אנו יודעים אם הוא חייב או פטור להדיא דלא פי' כפשטות דפשיטא דעשה מלאכה אלא דאין יודעים במאי חטא, אלא דהספק הוא שמא פטור מחטאת, ולכא' הוי כפי' הלח"מ, אלא דד' הלח"מ צ"ע, וכאמור.

ולחומר הקושיא נראה לומר דבר מהודש ליישב דברי הרמב"ם, דהנה בפשטות פלוגתא דר"א ור"י בדרשת הפסוק, אי דרשינן בה עד שיוודע לו כמה חטא או לא דרשינן, נחלקו אי הוי גזיה"כ דבקרבת חטאת בעינן ידיעת החטא שחטא בו. ולכא' קצת צ"ב האי דינא דבעינן שידע כמה חטא, דמאי אכפ"ל דכיון דידעינן דעבר עבירה שחייבים עליה חטאת ובעי כפרה, מאי טעמא בעינן ידיעת חטא, מו"ם הא מחויב קרבן הוא ובעי כפרה, ואמאי בעינן ידיעת החטא המסוים שחטא בו.

ומכורח הקושיא בדעת הרמב"ם נראה לומר דהרמב"ם פירש בדעת ר' יהושע דל"ה גזיה"כ בעלמא, אלא דאית ביה טעמא, דגילתה תורה דהיכא דהוי ציור רחוק דלא שכיח כלל, דעבד עבירה ואינו זוכר כמה חטא הוי כספק שמא לא חטא כלל, דכיוון שלא הוברר לנו מעשה החטא, ודבר תמוה הוא שאין יודע כמה חטא, וא"כ אפשר דלא חטא כלל, ועל כן בעי' דידע כמה חטא, דירדה תורה למציאות דעלמא דהוי צד רחוק דלא חטא כלל, ור"א סבר דכיון דאומר דחטא אע"פ שא"י כמה חטא פשיטא לן דחטא בודאי, ואין אנו מסתפקים לומר דשמא אין מחוייב חטאת, ואינה טענה מה דא"י כמה חטא וסמכינן על ידיעתו שבודאי חטא באיזה חטא, וזהו עומק ביאור מחלוקתם דלא נחלקו בגזיה"כ בעלמא אי בעינן ידיעת חטא, אלא פלוגתא דאית בי' טעמא הוא. (אלא דמ"מ פשיטא שנחלקו בכל ענין, ואף היכא דל"ש האי טעמא, וכגון בעשה מלאכה ביהש"מ, דלת"ק נחלקו בהאי גוונא אף דל"ש להסתפק בהא, דלא חילקה תורה ובעי שידע כמה חטא), ואף לר"י שנתחדש לן בגזיה"כ דבעינן שידע כמה חטא, משום דהוי כעין ספק שמא לא חטא כלל, מ"מ לא יביא אשם תלוי, דבגדרי ידיעה מו"ם הא ידע דחטא, ואפי' דהוי כעין ספק לא חשיב ספק גמור כ"כ שיביא אשם תלוי, דמ"מ יש צד גדול לומר יותר שחטא כפי ידיעתו, ובעינן לגזיה"כ דבה לומר דלא ברירא חיובו.

וליישב דעת הרמב"ם דבא"י מעין איזו מלאכה עשה חייב אשם תלוי, נראה לתרץ דכיון דלר"י נתגלה בגזיה"כ דאע"ג דהוא אומר דחטא מ"מ כיון דא"י גילתה תורה דהוי צד רחוק שמא לא חטא כלל, סבר הרמב"ם דבמלאכת שבת לר"י הוי יותר ספק, דבשבת בעינן להרבה תנאים בכדי שיעבור אלאו, דבעי' מלאכת מחשבת ועוד, א"כ היכא דא"י כלל איזה

מלאכה עשה שנתגלה בגזירה"כ דבה דהוי ספק שמא לא חטא, במלאכות שבת יותר יש להסתפק דאי א"י במאי חטא, שמא אף אי עבד מלאכה לא קעבר אלאו דאולי ל"ה מלא"מ או שהיה מתעסק, וכיון דלא הוברר המעשה שמא לא חטא כלל, וביותר דאף אי עבד למלאכה שמא ל"ה מלא"מ וכדו', וסבר הרמב"ם דבהא לר"י דנתחדש דאין סומכים על ידיעתו הוי ספק גמור ומחויב אשם תלוי, ור"א מחייב חטאת דלא סבר לגזירה"כ דבה דבעינן שידע במה חטא, שכיון שהוא אומר שחטא אין לנו להסתפק.

וזוהי ביאור דברי הרמב"ם בפיהמ"ש, "כי אילו ידענו מאיזה אב עשה כי אז ידענו אם נעשתה בידו המלאכה או לא נעשתה ולכך יביא אשם תלוי", דאף מלשוננו כאן נראה דלא כמו שפירש הלח"מ בדבריו, דלפירוש הלח"מ אף דאין אנו יודעים מאיזה אב עשה, ידעינן שנעשית המלאכה על ידו, אלא דלא ידעינן אי מחוייב עליה חטאת, וברמב"ם משמע דכל זמן דלא ידעינן איזה אב מלאכה עשה, לא ידעינן שנעשית המלאכה על ידו, ולדברינו א"ש דדוקא אי ידענו איזה אב מלאכה עשה אין אנו מסתפקים שמא ל"ה מלא"מ וכדו', משא"כ הכא דאין אנו יודעים איזה אב מלאכה עשה, א"כ הוי ספק שמא לא נעשית המלאכה ע"י כלל, דהא נתחדש בבה דלא סמכי' אידיעתו בלחוד, וד' הרמב"ם בפיהמ"ש דלכא' סתומין הם, הוי ראייה גדולה לכל האמור.

וזהנה לעיל תמחנו תמיהה גדולה, בהעלם שבת מאי אכפ"ל איזה מלאכה עבד דהא ידע דחטא בלאו דשבת, ולא הוי כל מלאכה לעצמה, ומתני' דסתמא קתני משמע דליכא חילוק, ובראשונים לא מצינו דחילוק, ולכא' סברא פשוטה היא דחשיב ידע במה חטא, ואולי למש"נ בבי' הגזירה"כ, שאם אינו במה חטא ירדה תורה למציאות דעלמא דשמא לא חטא, הנה כי כן, בהאי סברא ליכא חילוק בין העלם שבת להעלם מלאכות, ויל"ע.

ה. בגמ' שבת ל"ה ב', א"ר יוסי בר זבידא העושה מלאכה בשני ביהש"מ חייב חטאת ממה נפשך ע"כ. וברש"י שם ד"ה בשני ביהש"מ כתב, ערב שבת ומוצ"ש בהעלם אחד אין כאן עוד אשם תלוי אלא חטאת, עכ"ל.

והגרעק"א תמה דאמאי פי' רש"י דאיירי דווקא בהעלם אחד הא אף בבי' העלמות חייב חטאת מ"מ, ותירץ ואולי י"ל דקשיתיה ליה לרש"י דלחייב חטאת ואשם תלוי, דחד חטאת חייב ודאי, ויש ספק שמא חייב עוד חטאת דשמא סוף הקצירה דע"ש הי' לילה ותחילת קצירה דשבת הי' יום לזה נקט רש"י בהעלם אחד, עכ"ל.

ולולי דמסתפינא אולי ניתן לחדש, דהיכא דהוי ב' העלמות, ידיעה שבינתיים עביד דכיון דהוי בבי' זמנים, א"כ הוי כבי' דברים נפרדים, ובעינן שידע במה חטא, אף דפשיטא לן דחטא בחטא דשבת, הא חזינן דאף בהעלם שבת דל"ה חילוק מלאכות בעינן שידע במה חטא, וחזינן דנתחדש דבעינן ידיעה גמורה במה חטא, א"כ אפשר דהיכא דב' העלמות הם כל דבר לעצמו הוא, ובעינן שידע החטא שחייבו קרבן, ודווקא בהעלם א' ופשיטא שחטא בחטא דשבת וידעינן במה חטא חשיב הכל כדבר אחד, ויל"ע בזה. (ומה דליכא אשם תלוי אפשר דאף רש"י סבר כדעת הרמב"ם דבעינן איקבע איסורא להתחייב באשם תלוי, משא"כ בביהש"מ, וכמש"כ הרמב"ם בפיהמ"ש).

- ב -

א) ע"ב ע"ב איתמר, נתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר, פטור לחתוך את התלוש וחתך את המחובר רבא אמר פטור אביי אמר חייב, רבא אמר פטור דהא לא נתכוון לחתיכה דאיסורא, אביי אמר חייב דהא קמיכוין לחתיכה בעלמא.

ונחלקו הראשונים בביאור צורת מתעסק, דעת רש"י דדוקא נתכוון להגביה תלוש זה ולחתוך תלוש זה וחתך מחובר אחר, בכח"ג שהם ב' חפצים, בהא פטר דמתעסק, משא"כ בגוונא דכסבור תלוש הוא ונמצא מחובר, ליכא בכח"ג פטור מתעסק, אע"ג דכסבור דעושה מעשה המותר. וז"ל בד"ה נתכוון להגביה את התלוש, כגון דנפל סכין בערוגת הירק ונתכוון להגביהו, עכ"ל.

הרי לנו דדוקא היכא דנתכוון להגביה את התלוש דהוא סכין, וחתך מחובר אחר, וה"נ בגוונא דנתכוון לחתוך את התלוש, לפי רש"י צ"ל, דנתכוון לחתוך תלוש זה וחתך מחובר אחר, משא"כ בכסבור שהוא תלוש ונמצא מחובר חייב, כ"נ דעת רש"י וכ"פ בתוס' בשיטתו. וכ"ה ברש"י כריתות י"ט ע"ב.

ונראה שפירש כן, אע"ג דחידוש הוא, שהרי גם בגוונא דכסבור שהוא תלוש סו"ס מתעסק בהיתרא הוא לפי סברתו המוטעית, אמנם נראה שכן משמע לרש"י לשון מתעסק דמתעסק הוא בדבר אחד, ועושה מעשה אחר, ולא דהוי טעות במחשבתו בלחוד.

ועוד דאי נימא דאף בכסבור שהוא תלוש ונמצא מחובר, חשיב מתעסק בהיתרא, צ"ב לישנא דגמ' נתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר, הוה ליה למימר ונמצא מחובר וכדלקמן בסמוך ע"ג ע"א כסבור רה"י ונמצאת רה"ר, אלא דאיירי הכא בב' חפצים, ודוקא בכח"ג הוי פטורא דמתעסק בהיתרא היכא דנתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר.

אולם דעת התוס' וש"ר דלא כרש"י, אלא דאף בכסבור שהוא תלוש ונמצא מחובר, הוי פטור דמתעסק, ולכא"ו כן הוא בפשטות דמתעסק ילפי' לה בכריתות (י"ט ע"א) אשר חטא בה, פרט למתעסק בהיתרא, וה"נ בכסבור שהוא תלוש ונמצא מחובר, מתעסק בהיתרא הוא.

והנה הקשו התוס' על דעת רש"י דבסוף פרק ספק אכל (כריתות י"ט ע"ב) אמר שמואל המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, בשבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה, ומוכח התם דאפי' בנתכוון ללקוט תאנה זו וליקט תאנה אחרת פטר שמואל משום מלאכת מחשבת, וא"כ לפי רש"י דפי' דאיירי בגוונא דנתכוון לחתוך תלוש זה וחתך מחובר אחר, אמאי בעינן במתעסק בהיתר דוקא הא אף בנתכוון לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר, פטור דלא הוי מלאכת מחשבת, ובמאי אפליגו אביי ורבא. ועל כן פי' ר"ת, דהכא מיירי בנתכוון לחתוך תלוש ונמצא מחובר, וחותך מה שהיה מתכוון, אלא שלא היה יודע שהוא מחובר, ופליגי אביי ורבא בקרא דאשר חטא בה, והכי איתא התם בהדיא דקאמר עלה לרבא משכח"ל שנתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר, לאביי וכו', ושמואל דפטר מטעם מלאכת מחשבת, היינו בנתכוון לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר, דלא נעשה מחשבתו, עכ"ד.

והיינו שהתוס' פירשו את קושיית הגמ' בכריתות על דברי ר"א דדריש "בה" פרט למתעסק, ופריך, מתעסק דמאי אי דחלבים ועריות חייב, דאמר רב נחמן אמר שמואל, המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, ואי מתעסק בשבת פטור, מ"ט מלאכת מחשבת אסרה תורה, לרבא משכח"ל וכו', דקשיא לגמ' מתעסק דשבת תיפו"ל משום מלאכת מחשבת. ומתריצין דמשכח"ל בגוונא דאביי ורבא, דהתם ליכא פטור דמלאכת מחשבת, ושמואל דאמר מתעסק בשבת פטור משום מלאכת מחשבת, הוי בגוונא דנתכוון לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר, דבתוצאת המעשה שחשב לעשות, לא נתקיימה מחשבתו, דנתכוון למחובר זה וחתך מחובר אחר, משא"כ בכסבור שהוא תלוש ונמצא מחובר, דנתקיימה תוצאת המעשה שחשב לעשות, אלא דסבר דתלוש הוא, בכח"ג ל"ה פטור דמלא"מ ובעינן לפטור דמתעסק בכל התורה, דנתעסק בהיתרא דאין כוונתו למעשה האסור.

ומה שהביאו התוס' סיעתא לדבריהם מדברי שמואל, לכאן' אדרבה, ראייה הוא לדעת רש"י, דלפי' תוס' לכאורה דברי שמואל תמוהים, דפתח במתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, והתם איירי בגוונא דמתעסק דכל התורה דפטור, דכסבור אשתו היא ונמצאת אחרתו וכסבור חלב ונמצא שומן דחייב שכן נהנה, ומתעסק בשבת דקאמר איירי בגוונא אחרינא, דנתכוון להתוך מחובר זה והתך מחובר אחר, דדווקא בכח"ג הוי פטור דמלאכת מחשבת, ובמתעסק בשבת דכסבור שהוא תלוש ונמצא מחובר, דבכח"ג קאמר שמואל בתחילת דבריו דבחלבים ועריות חייב שכן נהנה, בשבת פטור ולא משום מלאכת מחשבת, ודוחק הוא, דבפשטות דברי שמואל מתעסק בשבת איירי בגוונא דמתעסק בחלבים ועריות, ולא משמע דקאמר ב' הלכות נפרדות. ולדברי רש"י את"ש דכל פטורא דמתעסק הוי בנתכוון להתוך תלוש זה והתך מחובר אחר, וקאמר שמואל דבכח"ג פטור משום מלאכת מחשבת.

והא דבעינן לפטורא דמתעסק, תיפו"ל דפטור בשבת משום מלאכת מחשבת, ואפי' בלא נתכוון להיתר, הנה רש"י בכריתות (י"ט א' ד"ה מבעיא ליה פרט למתעסק) ביאר שיטתו בפירוש דברי שמואל שם וז"ל, כגון נתכוון לזו ועשה אחרת, ואי קשיא א"כ דר"א לית לי' דרב נחמן האי בה דדריש ר"א פרט למתעסק לא צריך, דממלאכת מחשבת דמייתי ר"נ מצי למילף, נראה לי דר"א לית ליה דר"נ דדריש מלאכת מחשבת אסרה תורה דלא משמע לי' ההיא דרשא, ולא מייתי דר"נ, אלא משום דאמר בהדיא דמתעסק בשבת פטור, אבל לר' יהושע דדריש אשר חטא בה עד שיוודע לו במה חטא, איהו דריש כר"נ מלא"מ אסרה תורה, עכ"ל. פי' דאביי ורבא דבעו נתכוון להיתר דווקא, ופטור משום מתעסק, משום דלא משמע להו האי דרשא דמלא"מ, ור"נ דדריש דבשבת פטור משום דל"ה מלא"מ, ואפי' בחד מינא קאמר דלא בעינן לפטורא דמתעסק ופטור משום דל"ה מלא"מ, ולא מייתי הא דר"נ אלא משום דאמר בהדיא דמתעסק בשבת פטור. (ובע"כ גרס רש"י אלא מתעסק בשבת יעוי"ש, ודלא כהתוס' דקושיא הוא).

ב. וכתבו התוס' לדבריהם א"ש, דקאמר לקמן דמפרש שגג בלא מתכוון דשאר מצות ה"ד, כגון דסבור שומן הוא ואכלו דהיינו ממש דומי' דשבת, עכ"ד. דמשמע דאיירי בחתיכה אחת אלא דכסבור דשומן הוא, ואף בכח"ג הוי פטור דמתעסק בהיתרא (ובתורא"ש נקיט הא כקושיא על דעת רש"י).

ונראה דבגוונא דמייתי בגמ' להלן שם בסמוך, דכסבור רוק הוא ובלעו, דפטור לאביי משום דלא נתכוון לאכילה, אף לדעת רש"י דבעינן ב' חתיכות הכא לא בעינן, דדווקא בנתכוון להגביה את התלוש והתך את המחובר, סבר רש"י דבעינן ב' חתיכות, דבגוונא דסבור שהוא תלוש ונמצא מחובר, כיון דנתכוון להרימו אע"ג דכסבור תלוש הוא ונמצא מחובר, הא תלשו ע"י שהגביהו, וא"כ כיון דעשה המעשה דנתכוון לעשות, ל"ה חסרון במעשה ידיה כ"כ, וע"כ בעינן דווקא ב' חתיכות דנתכוון לעשות המעשה בדבר אחר, משא"כ רוק ובלעו, נראה דהו"ב מעשים נפרדים, דהוא נתכוון למעשה בליעה ועלה בידו מעשה אכילה, וב' מעשים הם ולא היתה כוונתו ע"ז כלל, וכיון שנתכוון לבליעה ועלה בידו מעשה אחר דאכילה, ולא נתכוון לזה, אי הוי חתיכה אחת, סבר רש"י דהוי פטור דמתעסק. וכמש"כ רש"י דלא איכווין לאכילה, דרוק לאו בר אכילה הוא, אלא בליעה דכתיב עד בלעי רוק, ועלתה בידו אכילה, וא"כ כיון דב' מעשים נפרדים הם, והוא לא נתכוון כלל למעשה אכילה, בהא פטור מתעסק אפי' בחתיכה אחת. ודמי לנתכוון לזרוק ב' זורק ד' פטור משום מתעסק, דיצא לו מעשה אחר. (והא דבליעת רוק לא חשיב אכילה, אע"ג דגבי בליעת איסור אמרינן דחייב, נראה דבליעה סתם חשיב אכילה, ודווקא רוק ידיה דבולעו, אין לזה שם אכילה כלל). כ"ה פירוש ד' הגמ' לדעת רש"י, ולדעת תוס' וש"ר.

ג. והנה לרש"י דפי' הסוגי' דנתכוון להגביה סכין ותלש למחובר, ופטור משום דמתעסק בהיתרא הוא, יל"ע, דלכא"ו אמאי בעינן להלכתא דמתעסק, תיפו"ל דפטור דדשא"מ הוא, ומאי שנא מגורר אדם ספסל ונעשה חריץ, היכא דלאו פס"ר הוא דמותר, דכיון דאינו מתכוון לעשות החרץ אין נחשב שעושה מעשה חרישה בקרקע, אלא שמעשה ידיה הוא גרירת ספסל, אע"ג דעי"ז נעשה חריץ, כל שאינו פס"ר דיעשה חריץ אין נחשב המעשה אלא כגרירת ספסל.

וואע"ג דכל שנעשה חריץ, ע"כ הוי פס"ר, דכשנעשה חריץ הוברר שבגרירה זו מוכרח הוא שיעשה החרץ, וא"כ היאך יתכן גוונא דל"ה פס"ר. ונראה הביאור, דהיכא דלא פשיטא לן דעי"י האי מעשה גרירה יעשה חריץ, כיון דבדעתו לעשות פעולה דאין מוכרח דתעשה חריץ, הוי דשא"מ, דכיון דאין מוכרח בדעת בנ"א דעי"י האי מעשה יעשה חריץ, אין מוגדר מעשה חרישה אלא מעשה גרירת ספסל, ואע"ג דלאחר שנעשה חריץ הוברר דע"כ בהאי מעשה היה צריך להווצר חריץ, משא"כ היכא דידוע וברור דע"כ האי מעשה גרירה יעשה חריץ חשיב פס"ר, ונחשב כמעשה חרישה ופשוט. וא"כ הכא דנתכוון להגביה סכין ותלש מחובר, אמאי בעינן לפטור דמתעסק, תיפו"ל דדשא"מ הוא, והכא הוי דשא"מ טפי מגרירת ספסל ונעשה חריץ, דהתם בהאי מעשה גרירה גופא נעשה עי"ז חריץ, והכא גרע טפי, דב' מעשים הם, דנתכוון להגביה סכין ותלש עשב מחובר. וצ"ל דהכא איירי בגוונא דודאי פס"ר הוא דעי"י הגביהת הסכין צריך ליתלש העשב דמוכרח הוא, וא"כ ל"ש בהא פטור דדשא"מ, אע"ג דהוא לא ידע דמוכרח ליתלש, מ"מ אין מוגדר האי מעשה כהרמת סכין, כיון דמוכרח הוא בודאי שע"י מעשה זה יתלוש המחובר, אע"ג שהוא לא שם ליכו לזה, ובעינן לפטורא דמתעסק בהיתרא, וה"נ בגורר את המיטה ואינו מודע לכך שבחכר במעשה זה יעשה חריץ כגון דאיירי בעפר תיחוח, ל"ה דשא"מ, ופטור משום מתעסק בלחוד. (ויעוי' לק' דהבאנו לד' הט"ז והרע"א אי סוגר תיבה בשבת ואינו יודע אי זכוכים בתוכה, אי חשיב פס"ר).

ד. ובעיקר טעמא דפטורה התורה מתעסק, צ"ב, לכאורה מאי שנא משגגת שבת ומלאכות, ובכל התורה דשוגג חייב, ומאי גרע מתעסק, דכיון דמתעסק בהיתרא פטור, נראה דלא חשיב שוגג טפי, אלא דחסרון במעשה ידיה הוא, דכיון דנתכוון לעשות מעשה המותר ויצא לו בכלבול הדעת דבר האסור, הוי חסרון במעשה להתחייב עליו.

וזהו ביאור דברי שמואל דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, פי' דלאו משום דחמיר טפי משום דנהנה ובעי כפרה ע"ז, אלא דהתם אסרה התורה ההנאה, דהנאת איסור הוא, ולא בעינן מעשה כ"כ, וכיון דנהנה מדבר האסור חייב אע"ג דהוי חסרון במעשה האיסור, דכל איסורו הוי ההנאה דהנאת איסור הוא, ולא בעינן מעשה מושלם, ואע"ג דלא נתכוון להאי מעשה חייב כיון דנהנה וההנאה היא העבירה. ואע"ג דמתעסק סו"ס עביד האיסור דהיינו ההנאה, וזהו שכן נהנה, דע"כ מתעסק חייב (ונחשב דעביד למעשה עבירה מושלם ועי'). ובהא נחלקו אב"י ורבא, דלאב"י כיון דנתכוון למעשה חתיכה, אע"ג דנתכוון להתוך את התלוש, אין זה חסרון במעשה כ"כ וחייב, כיון דנתכוון לחתיכה בעלמא, ורבא סבר פטור דהוי חסרון במעשה, דהא לא נתכוון לחתיכה דאיסורא.

ובהא נחלקו רש"י והתוס', דהתוס' ס"ל דאף בסבור שהוא תלוש ונמצא מחובר, כיון דנתכוון לעשות מעשה להתוך דבר התלוש, וע"י שנתעסק התך למחובר, הוי חסרון במעשה, דלא נתכוון למעשה דחתיכת מחובר ופטור. אולם רש"י משמע ליה מלשון הגמ' דבבכ"ג ל"ה פטורא דמתעסק, שאין זה חסרון במעשה כ"כ, דכיון דנתכוון להגביה האי חתיכה ונתכוון למעשה הגביה בדבר זה, ובאמת הגביה האי חתיכה, אע"ג דלא נתכוון שע"י האי מעשה הגביה יתלש, מ"מ נתכוון לעצם המעשה הגביה דעי"ז נתלש, ועוד דנתכוון להאי חפץ,

ונתקיימה מחשבתו דהיינו תוצאת המעשה שחשב לעשות, ודווקא היכא דנתכוון להגביה סבין והגביה דבר אחר, דלא נתכוון כלל להגביה חפץ זה, הוי חסרון במעשה וכמש"כ דוחו לשון מתעסק, דנתעסק בדבר אחר לגמרי, ועל כן סבר רש"י דדווקא בכח"ג פטור משום מתעסק. (וזהו שכתבנו לעיל דאף לרש"י בכסבור רוק הוא ובלעו לא בעינן ב' חפצים, דנתכוון למעשה בליעה, ועלה בידו מעשה אכילה, דב' מעשים הם ולכך לא בעינן בכח"ג ב' חפצים, וכנתכוון לזרוק ב' זורק ד' דפטור משום מתעסק).

ויעוי' רש"י בריתות (י"ט ב' ד"ה מתעסק בחלבים), ו"ל כגון חלב ושומן לפניו ונודע שזה חלב וזה שומן, ונתכוון לאכול שומן והביט למקום אחר, והלכה ידו אל החלב ואכלו, אי נמי חלב וחלב לפניו וסבור שהוא שומן, ונתכוון לאכול חתיכה זו ואכל את זו, ולא דמי לשוגג דשוגג היינו שנתכוון לחתיכה זו עצמה אבל סבור שהוא שומן, עכ"ל. ודבריו אלו כפי שיטתו דפטורא דמתעסק, הוי דווקא בכסבור לאכול שומן והלכה ידו אל החלב, איכא פטורא דמתעסק דנתכוון לאכול השומן ויצא לו מעשה דאכילת חלב, אלא אף בגוונא דחלב וחלב לפניו, וסבור דחד מינייהו שומן הוא והלכה ידו אל החלב, הוי מתעסק.

ואמנם יש בזה חידוש, דלכא' הא לפי מה שרצה לאכול, הוי מעשה דאכילת חלב, ומה דכסבור דשומן הוא ל"ה מתעסק אי היה אוכל מה שנתכוון, וא"כ במעשה ידיה נתכוון לאכול חלב זה ואכל חלב אחר, אלא דמ"מ הוי בהא פטור דמתעסק, דכיון דלא נתכוון להאי חתיכת חלב דאכל, דהוא קסבר לאכול חתיכה אחרת וסבר דשומן הוא, א"כ האי אכילת חלב דהוי חתיכה אחרת נעשה בכלבול הדעת, דלא נתכוון לאכול כלל אותה החתיכה, ועוד דכסבור דהאי מעשה שעושה אכילת שומן הוא, אף בכח"ג איכא פטורא דמתעסק דהוי חסרון במעשה, דלא נתכוון להאי חתיכה לאוכלה (ואולי היה לרש"י הכרח לזה).

ה. ומכל פשטות הסוגיות נראה כמש"כ לעיל דפטורא דמתעסק לאו משום דשוגג טפי הוא, אלא דכיון דנתעסק בדבר אחר ואין כונתו למעשה שיצא, הוי חסרון במעשה לחייבו ע"ז, וכ"ה סוגיא דעלמא. ויעוי' במקו"ח (הל' פסח סי' ת"ל) שכתב להק' על מש"כ בראשונים דמשהה חמצו בפסח עובר בבל יראה ובבל ימצא אף היכא דאין יודע מהאי חמץ, ונתקשה אמאי ל"ה מתעסק דהא לא דמי לשוגג, דהא סבר דבר המותר הוא דאין יודע כלל מהאי חמץ, ואי פטורא דמתעסק משום דשוגג טפי הוא דנתכוון להיתר, הכא הא לא נתכוון כלל דא"י דחמץ ברשותו, ותירץ דמתעסק הוי פטור דווקא היכא דבעינן מעשה, משא"כ היכא דלא בעינן מעשה לעבור בהאי איסור, אף דנתכוון להיתר, ל"ש בהא פטורא דמתעסק, וזהו כמש"כ לעיל דמתעסק חסרון במעשה הוא, ובהא שאני מכל שוגג דנתכוון להאי מעשה, והיה לו להשים על לבו שלא תבוא עבירה לידו, וא"ש הא דמשהה חמץ בפסח עובר בב"י וב"י, דלעבור בלאו דב"י הא לא בעינן מעשה, ועל כן אף דחשב דדבר המותר הוא, לא גרע מכל שוגג.

ו. בריתות י"ט ע"ב, אר"נ אמר שמואל מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, מתעסק בשבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה. א"ל רבא לר"נ והא תינוקות דכי מתעסק דמי, ותנן מי שהיו לו שני תינוקות אחד למול בשבת ואחד למול אחר השבת ושכח ומל את של אחר השבת בשבת ר"א מחייב חטאת ור"י פוטר, עד כאן לא פטר ר' יהושע אלא משום דקסבר טעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה פטור, אבל מתעסק בדבר דלאו מצוה אפי' ר"י מחייב.

ולכא' דברי הגמ' תמוהים למאוד, דמאי קשיא ליה דווקא אליבא דשמואל דמתעסק פטור משום מלא"מ, הא אף למ"ד דמתעסק פטור משום דדריש בה פרט למתעסק נמי קשה אמאי חייב לר"א, ומשמע דהוי קושיא רק אי טעמא משום דל"ה מלא"מ, אבל משום מתעסק לא

קשיא, ואמאי הא נתכוון למעשה היתר, דכסבור דמל של שבת, ויעוי"ש בשטמ"ק שנתק' בזה וכתב דאי משום מתעסק, ל"ח מתעסק בהיתרא שהרי האי נמי מתכוון לאיסור כיון דהחובל בשבת חייב, אלא שהותרה גבי מילה, וא"כ ל"ש האי טעמא בה פרט למתעסק, עכ"ד, פי' דכיון דנתכוון לעשות חבורה ועשה חבורה, א"כ נתכוון להאי מעשה ול"ש למימר דאיכא חסרון במעשה, ושאני מחלב ושומן דב' דברים הם ונחשב דנתכוון למעשה אחר, משא"כ הכא דתרווייהו מעשה חבורה הוא. [אלא דהא בלחוד לא מהני לשטמ"ק דסו"ס נתכוון למעשה המותר, והוסיף וביאר דלאו היתר גמור הוא וצ"ב דהא לאחר דשריא רחמנא מעשה המותר הוא, וצ"ב].

ומ"מ דברי השטמ"ק א"ש דווקא אי נימא דמתעסק חסרון במעשה הוא, ובהא י"ל דחשיב דנתכוון למעשה איסור, דאי נימא דשוגג טפי הוא דקסבר דבר המותר, מאי אכפ"ל דלאו היתר גמור, סו"ס קסבר דמעשה דהיתר הוא עושה ועלה בידו מעשה איסור ושוגג הוא.

[והנה למש"כ דבפשוטו פטורא דמתעסק משום דאיכא חסרון במעשה, ובחלבים ועריות דחייב שכן נהנה וליכא בהו פטורא דמתעסק דל"ש למימר בהו דאיכא חסרון במעשה, א"כ מה שהקשו התוס' דמאי קאמר שמואל דמתעסק בשבת פטור משום מלא"מ, ופירשו הא דשמואל בנתכוון לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר, ולעיל כתבנו לתמוה דלפי"ז שמואל קמייירי בב' הלכות, במתעסק דעלמא וקאמר דמ"מ בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, ובמתעסק דשבת דהתם איירי בגוונא אחרינא דלא נתכוון להיתר כלל, ומתעסק דפטור בשבת משום "בה", איירי בחתיכה אחת ובהא לא קאמר שמואל מידי, וזה תימה. ורש"י בכריתות כתב ליישב דשמואל לא סבר כלל דמתעסק פטור משום בה.

ולכא' לולי דברי הראשונים ז"ל, ניתן להיאמר דאח"נ שמואל קסבר ד"בה" פרט למתעסק ובכל התורה כולה מתעסק פטור, אלא דבשבת לחודא סבר שמואל דל"ש פטור דמתעסק ובעינן לפטור דמלאכת מחשבת. משום דכל יסוד איסור עשיית מלאכה בשבת משום דבעינן מנוחה מעשיית מלאכה, וכדכתיב למען ינוח, וא"כ אע"ג דמתעסק הוא ולא נתכוון לעשיית מלאכה, סו"ס הא קעביד מלאכה ולא נח, ולא בעינן הכא למעשה מושלם בכדי לחייבו על תוצאת המעשה דנימא דכיון דאיכא חסרון במעשה לא יתחייב על מעשה זה, משא"כ בשבת דכל איסור מעשה מלאכה משום מנוחה, ואע"ג דמתעסק סו"ס הא קעביד מעשה ולא נח, וע"כ קאמר שמואל דמתעסק בשבת פטור משום מלאכת מחשבת בלחוד, דל"ש למימר בהא חסרון במעשה, וכעין מה דאמרינן בחלבים ועריות דחייב שכן נהנה. אולם בראשונים חזינן דלא סברי האי סברא גבי מתעסק בשבת דסברו דמ"מ הוי חסרון במעשה. (ומצינו באחרונים כהאי סברא גבי שבת בענין אחר).]

ז. **אולם** בתוס' כריתות (שם) לכא' משמע דפי' פטורא דמתעסק לאו משום דאיכא חסרון במעשה, אלא משום השגגה שבו, דחשיב שוגג טפי משגגת שבת או מלאכות וכדו'. וז"ל בד"ה דהא, וא"ת שוגג נמי דכל התורה כולה לא מתכווין, וי"ל בכח"ת כולה כשאומר מותר הוא בשוגג בדבר שהוא ידוע לנו שהוא איסור, אבל הכא מתכוון לדבר שהוא היתר לכו"ע אם היה כפי מה שהוא סבור, ולכך פטור משום דהוי מתעסק, עכ"ל.

ולכאורה משמע מהא דדימו התוס' מתעסק לשוגג דכל התורה כולה, ואף בתירוצו לא מצינו שום רמז להא דמתעסק שאני משוגג דאיכא חסרון במעשה וחילקו בענין אחר דשוגג ידוע לנו שהוא איסור משא"כ מתעסק דמתכווין לדבר שהוא היתר לכו"ע משמע דסבור דמתעסק פטור, דהוי שוגג טפי משוגג דכח"ת כולה. ונראה לבאר דבריהם, דשכח דהוי איסור מלאכה בשבת לא חשיב מחשבת טעות, דכיון דידוע לכו"ע דשבת אסורה במלאכה מה"ת דשרי מלאכה בשבת, וע"כ לא חשיב שוגג כמתעסק ודרגת שגגה פחותה היא, דליכא בהאי

מחשבה טעם כלל לחשוב דשרי מלאכה בשבת, דנראה כשוגג דאשמטו היא דחשב האי מחשבת שטות דשרי לעשות מלאכה בשבת, דמחשבת היתר בדבר הידוע לנו שהוא איסור טעות גמור היא דיום שביעי ע"כ אסור בעשית מלאכה, ולא הוי כטעות במציאות, וסו"ס שוגג הוא דקסבר עושה דבר היתר, אלא דמ"מ חייב קרבן, ואין נראה כשוגג דמתעסק, ומענה היא עליו היאך חשב דשרינן מלאכה בשבת, דמחשבה מוטעית היא ביסודה, משא"כ היכא דידוע האיסור, אלא דמעה וסבר דבר המותר הוא בהא הוי שוגג טפי משגגת מלאכות, דאיכא טעם והבנה במחשבה זו, דידע דבר האיסור אלא דמעה במציאות דקסבר שומן הוא.

[ויעוי' בתוס' בסוגיין דכתב גוונא דמתעסק בכסבור בהמת חולין ונמצאת של קדשים, ולכא' שאני מהיכא דכסבור שומן ונמצא חלב, דהתם ב' דברים נפרדים הם, ורצה לעשות מעשה דאכילת שומן ועלה בידו של חלב ומציאות אחרת היא דב' דברים הם, ואיכא חיסרון במעשה, משא"כ בסבור בהמת חולין ונמצאת קדשים, לא הוי מציאות אחרת כחלב ושומן, ולכא' ל"ה חיסרון במעשה, דהא נתכוון להאי מעשה דשחיטת בהמה, ומה דהוי בהמת קדשים לא הוי מציאות אחרת מבחמת חולין, ויל"ע].

ומתעסק בחלבים ועריות דחייב ואמרינן בגמ' דטעמא שכן נהנה, ולכא' למש"כ דפשוט דברי תוס' משמע דפטורא דמתעסק לאו משום חיסרון במעשה הוא אלא דהוי שוגג טפי, צריך לבאר מאי האי שכן נהנה, סו"ס הא מתעסק בדבר המותר הוא ושוגג הוא. וע"כ צ"ל דשכן נהנה טעמא הוא להחמיר עליו דבעי כפרה כיון דנהנה ממעשה העבירה, ואע"ג דשוגג גמור הוא כמתעסק דפטור בכ"מ, מ"מ איסורא דחלבים ועריות דכל מעשה האיסור משום ההנאה, דהנאת איסור הוא, וסו"ס נהנה, בעי כפרה, כצ"ל.

[ויעוי' תוס' סנהדרין (ס"ב ב') שהק' אמאי בעי שמואל לטעמא דמתעסק בשבת פטור דמלא' מ' אסרה תורה, הא פטור משום מתעסק, ותירצו דנפק"מ היכא דנהנה במלאכה, דאז ל"ש טעמא דמתעסק דהא נהנה, וכחלבים ועריות דחייב אף מתעסק שכן נהנה, ואי נימא דפטורא דמתעסק משום החיסרון במעשה, ושכן נהנה היינו דעיקר האיסור משום ההנאה הוא וכמ"ש לבאר לעיל, א"כ במלאכת שבת אע"ג דנהנה אכתי יפטר משום מתעסק, דהא חיובו על המעשה ואע"ג דנהנה אכתי איכא חיסרון במעשה הוא, ויל"ע].

ומש"כ התוס' דבכל התורה באומר מותר הוי בדבר הידוע לנו שהוא איסור, אבל הכא מתכוון לדבר שהוא היתר לכו"ע אם היה כפי מה שהוא סבור, ולכך פטור משום מתעסק, ולכא' הא את"ש בשגגת מלאכות דמעה בדבר הידוע לנו שהוא איסור, משא"כ היכא דשכח שהוא שבת הרי יודע דהוי איסור מלאכה בשבת, ומתכוון לדבר שהוא היתר לכו"ע אם היה כפי מה שהוא סבור, ומאי שנא מכל מתעסק דהכא נמי טעה במציאות.

אולם למש"כ לבאר דברי תוס' דהוי שגגה טפי היכא דידוע האיסור אלא דמעה במציאות, משא"כ היכא דסבר דשרי מלאכה בשבת דמחשבת שטות היא דשרי מלאכה בשבת, ונראה כשגגה פחותה מסבור שומן ונמצא חלב, וה"נ יום שבת ידוע לכו"ע דיום שבת הוא אף דנתכוון לדבר שהוא היתר לכו"ע אם היה כמו שסבר, מ"מ הוי כשגגת מלאכות דידוע לנו שהוא איסור, ה"נ בחשב דיום שביעי דמציאות ידועה היא דשבת הוא, לא הויא שגגה כמתעסק דסבור שומן ונמצא חלב, ופשוט. [ויעוי' להלן ביתר ביאור].

ו. ובאמת דהגרעק"א כ' להדיא דפטור דמתעסק לאו משום דאיכא חיסרון במעשה דנתכוון למעשה אחר, אלא דהוי שוגג טפי, ודלא כמשמעות פשוטת הסוגיא דהוי חיסרון במעשה, וכמ"ש לעיל בארוכה, אלא דמפי שוגג הוא משוגג דעלמא. וכמ"ש דמשמע כן מדברי התוס' כריתות דלא מצינו רמז בדברי התוס' דהוי חיסרון במעשה. [ובאחרונים דחקו לישב

בדברי התוס' דס"ל דהוי חיסרון במעשה כהפשטות, אך דוחק גדול הוא בל' התוס' שלא רמזו לזה כלל].

והנה הגרע"א (שו"ת קמא סי' ח') נתקשה בסוגיא דכיצד הרגל (כ"ו ב') אמר רבה היתה אבן מונחת לו בחיקו וכו' לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, והק' אמאי בעי למעמא דמלאכת מחשבת דהוי פטור במלאכת שבת לחוד תיפו"ל דמתעסק הוא דלא נתכוון לאיסור, דהא לא ידע שהיתה אבן בחיקו ומתעסק פטור הוא בכה"ת. ונהביא דברי המהרש"א סנהדרין (ס"ב ב') דלר"י דדריש אשר חטא בה עד שיודע לו במה חטא, לית ליה האי דרשא דבה עד שיתכוון לחטא בה, פרט למתעסק בהיתר, ותמה ע"ז דא"כ אביי ורבא דפליגי במתכוון לחתוך את התלוש הוי דלא כהלכתא, ויעוי' מש"נ לקמן בדעת רש"י והרמב"ם, דסברו דר"י לית ליה דרשא דמתעסק. וכתב הגרע"א לתרין ז"ל, ונ"ל דבר חדש דמה דממעמינן מאשר חטא בה פרט למתעסק, לא דמתעסק לא נעשית העבירה כלל אלא דמיקרי עבירה בשוגג, ואך בשוגג כהאי ממעמינן מאשר חטא בה דפטור מקרבן אבל מ"מ מיקרי שגגת איסור. אבל מה דממעמינן מטעם דמלאכת מחשבת אסרה תורה היכא דליכא מלאכת מחשבת אינו בכלל מלאכה ולא נעשית העבירה כלל, עכ"ל. וכתב דלפי"ז א"ש הא דנקט רבה טעמא דפטור משום דלאו מלא"מ הוא ולא משום מתעסק דא"כ הוי כחייבי מיתות שוגגין, יעו"ש.

ועוד הביא לדברי המקו"ה וז"ל, וראיתי לידידי בעל חוות דעת בספרו מקו"ה הקשה בלא ידע שחמץ בביתו אמאי נקטו הפוסקים דהוי שגגת עבירה, הא מתעסק הוא דלא ידע כלל דחמץ בביתו, ונדחק לחלק בין עבירה דאין בה מעשה לעבירה דיש בה מעשה. ולענ"ד עיקר דמתעסק מיקרי ג"כ עבירה, אלא דלא חייבה התורה חטאת עליו, עכ"ל.

והיינו שלפי דבריו את"ש הא דקעבר בבל יראה ובל ימצא דל"ה אלא פטור מקרבן, ומ"מ חשיב מעשה עבירה. ומבואר להדיא בדבריו דסבר דפטור דמתעסק משום דשוגג טפי הוא משוגג דעלמא, דכתב דתירוץ המקו"ה דוחק הוא לחלק דכל פטור דמתעסק הוי דווקא היכא דחיסרון במעשה הוא, נומש"כ דנדחק לחלק בין עבירה שיש בה מעשה לאין בה מעשה, לפי מש"כ לעיל לאו דוחק הוא כלל, דהא פטורא דמתעסק משום דחסר במעשה לחייבו ע"ז דמתכוון למעשה אחר, ואדרבה כן הוא פשטות הסוגיא דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה דהתם לא שייך לומר דלא קעבר האיסור בשלימות אע"ג דהוי חיסרון במעשה, וכ"ה סוגיא דעלמא כמ"ש לעיל, ולא משום הכרח הקושיא דמשהא חמץ בפסח פי' כן. והגרע"א הבין הדברים כפשוטן דכתב לחלק בין יש בו מעשה לאין בו מעשה ולא פירש טעמא דמילתא. ולדבריו צ"ל כמ"ש"כ לעיל דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, פי' דכיון דנהנה הנאת איסור, אע"ג דשוגג כמתעסק הוא, ובעי כפרה.

ולפי מה שחידש הגרע"א דמתעסק לא הוי פטור גמור אלא דלא בעי כפרת קרבן, לכאוו' את"ש הא דקאמר שמואל דמתעסק בשבת פטור משום מלא"מ, ובראשונים הק' אמאי בעינן לפטור דמלא"מ תיפו"ל דמתעסק הוא ופטור בכה"ת. ולדבריו לק"מ דקאמר שמואל פטור משום מלאכת מחשבת דלא הוי מעשה עבירה כלל ומאי קשיא להו, ונראה מקושייתם דלא סבירא להו לחידוש דהגרע"א דמתעסק הוי פטור מקרבן בלחוד.

ז. והנה הגרע"א הוסיף לפי"ז לתרין, בדין העלם מקדש דנתעלם ממנו דביהמ"ק הוא וסבר בית בעלמא הוא ונכנס בטומאה דחייב קרבן עולה ויורד, ומאי שנא מהא דסבור שומן ונמצא חלב, וכתב לחדש דלפי"ד דמתעסק הוי מעשה עבירה אלא דפטרנו תורה מחטאת, א"כ פטרה התורה דווקא מחטאת ולא מקרבן עולה ויורד. ומחודש הוא דאי לא בעי קרבן לכפרה היכא דמתעסק הוא, מ"ש קרבן עולה ויורד מחטאת, וצ"ב.

ובהאי קושיא י"ל דאף אי נימא דפטור דמתעסק משום דחיסרון במעשה הוא, כפשטות הסוגיא יש ליישב הקושיא ממכנים טומאה למקדש, דכמו דאמרינן דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, פי' דהתם ל"ש למימר דהוי חיסרון במעשה לחייבו ע"ז, דמציאות הוא דקעבר איסור בנהנה, וזהו שכן נהנה דלא בעי מעשה כ"כ בכדי לעבור איסור דחלב ועריות, ה"נ במכנים טומאה למקדש אע"ג דמתעסק דסבור בית בעלמא הוא, סו"ס נכנס טומאה למקדש על ידו, ויסוד האיסור הוא שלא למאאות המקדש, ולא בעינן להלכות מעשה כדי לחייבו בתוצאת המעשה, אלא כיוון דבמציאות טימא למקדש קעבר איסור, ולא בעינן למעשה חשוב להתחייב ע"ז ולא שייך בהא פטור דמתעסק, ויל"ע. [ולדברי המקו"ח לק"מ משגת שבת ומלאכות, דהתם נתכוון למעשה אלא שלא ידע דקעבר איסור ול"ש פטור דמתעסק].

ונראה דלמ"ש"כ התוס' בכריתות דמתעסק שוגג טפי הוא משוגג דעלמא בשכח שהיום שבת ובשכח איסור מלאכות, וכתבו הטעם דבכה"ת כולה כשאומר מותר הוא בשוגג בדבר שידוע לנו שהוא איסור אבל הכא נתכוון לדבר שהוא היתר לכו"ע אם היה כפי מה שהוא סבור ולכך פטור משום דהוי מתעסק, וכתבנו לעיל לבאר דברי התוס' דהיכא דקסבר שומן ונמצא חלב חשיב שוגג טפי טעות פרטית היא אצלו דסבר שומן הוא ונמצא חלב, משא"כ היכא דשגגתו דשכח דהוי איסור מלאכות בשבת אין נחשב כשוגג כ"כ דהוי מחשבת שטות דהאי מחשבה יותר נראה לנו דהוא מחשבת טעות דדבר ידוע הוא דהוי איסור מלאכה בשבת דלא הוי טעות פרטית בינו לבין עצמו דקסבר שומן הוא ונמצא חלב דהוי מחשבת טעות לגמרי לומר דשרינן מלאכה בשבת דדבר הידוע לנו דהוי איסור מלאכה, וע"כ מחשבה זו אינה מוגדרת כשוגג כ"כ דמחשבת שטות היא דשרינן מלאכה בשבת, ואין נראה כשוגג ומתעסק דקסבר שומן ונמצא חלב דנראה לנו כמחשבה בטעמא, דטעה לעצמו דקסבר שומן הוא ולא שבא להפקיע במחשבתו דשרינן מלאכה בשבת דאין נראה כשוגג כ"כ. וה"נ היכא דטועה במציאות דסבור דלאו יום שביעי הוא, דדמי יותר להיכא דטועה במציאות כהיכא דסבור שומן ונמצא חלב נמי לא הוי שוגג כ"כ כמתעסק, דמציאות הידוע לכולם הוא דיום שביעי הוא ואסור בעשית מלאכה, ואין נראה שוגג כמתעסק דהוי טעות פרטית לעצמו דסבור שומן הוא, ויש להוסיף ולבאר ודו"ק.

[והאחרונים פי' דברי התוס' דדבר הידוע לא הוי שוגג כ"כ דהיה לו לידע. אכן אי"צ לזה, וכאמור דדבר הידוע לנו וטועה להיפוך וחושב במחשבתו נגד המציאות הידועה אין נראה שוגג כמתעסק].

ולפי"ז ה"נ בהעלם מקדש אע"ג דסבר בית בעלמא הוא, ל"ש בהא פטור דמתעסק דדבר הידוע לכולם דביהמ"ק הוא, ל"ה שוגג טפי מכסבור שהוא חול, ודווקא כסבור שהוא שומן דטעות פרטית היא לעצמו ולא בא לחשוב מחשבה נגד המציאות הידועה נראה ונחשב כשוגג, וא"כ את"ש דאף לדברי התוס' דפטור דמתעסק משום שוגג טפי הוא משוגג דעלמא מיושב הקושיא מהעלם מקדש.

ח. ובעיקר קושיית המקו"ח ממהשה חמץ בפסח ולא ידע דכתבו הראשונים דקעבר בבל יראה וב"י, ומאי שנא ממתעסק דהא לא ידע כלל מהאי חמץ. ונראה דקושיא מעיקרא ליתא, דכל ענין מתעסק הוא דמתעסק בדבר היתר ועלה בידו דבר איסור וזהו משמעות הלשון מתעסק, דמתעסק בדבר אחד ומתוך בלבול הדעת עלה בידו דבר אחר, ודווקא בכה"ג פטרה התורה, משא"כ היכא דמשהה חמץ בביתו ולא ידע מזה כלל, אף דאין כוונתו כלל לאיסור ב"י וב"י ואף לא נתכוון להשאיר החמץ בביתו הוי כשוגג דעלמא, שהיה לו לבדוק ביתו שלא ישאיר חמץ, ודווקא היכא דמתעסק דבדעתו לעשות דבר היתר ותוך כדי המעשה נתבלבלה דעתו ועלה בידו דבר איסור דנתכוון לתלוש ונמצא מחובר, מצינו פטור

דמתעסק דאשר הטא בה פרט למתעסק בהיתר משא"כ במשהה חמץ ולא ידע דל"ש בהא פטור דמתעסק.

ולפי"ז היכא דיודע דהאי חתיכת חמץ בביתו, אלא דכסבור דמצה הוא הוי מתעסק, דבדעתו דמשהה בביתו דבר המותר, ודוקא היכא דלא ידע כתבו הראשונים דקעבר בב"י ובב"י, דהיה לו לבדוק ביתו וכשוגג דעלמא הוא.

ולפי"ז את"ש נמי מה שהקשה הגרעק"א מסוגיא דב"ק בהיתה לו אבן בחיקו ולא ידע, דקאמר רבה דפטור מטעמא דלאו מלאכת מחשבת הוא ואמאי לא קאמר טעמא דמתעסק דפטור הוא בכח"ת, ולהנ"ל את"ש דהיכא דלא ידע כלל מההיא אבן ל"ש בזה פטור דנתעסק בדבר אחר כמו בכסבור שומן ונמצא חלב, ושוגג בעלמא הוא דהיה לו להשים על ליבו דאיכא אבן בחיקו.

ט. יש להסתפק, במתעסק דהוי חלב ושומן לפניו, ובכוונתו לאכול החלב, אלא דסבור דשומן חלב הוא, והלכה ידו אל החלב, אי הוי בכח"ג פטור דמתעסק, משום דסו"ס רצה לאכול השומן לפי סברתו דחלב הוא.

והנה לפי סברת התוס' בכריתות והגרעק"א הנ"ל, פשיטא דלא שייך בכח"ג פטור דמתעסק, דפטור דמתעסק משום דמפי שוגג הוא משוגג דעלמא ופטורא דשוגג משום דלא מתכוון לעבור אמימרא דרחמנא משא"כ הכא. ולהמקו"ח דפטור דמתעסק משום דחיסרון במעשה הוא לחייבו ע"ז, וא"כ הכא המעשה שרצה לעשות בפועל אף דכסבור חלב הוא מ"מ אי היה עושה האי מעשה היה אוכל שומן, וא"כ מה דהלכה ידו אל החלב חיסרון במעשה הוא דלפי כונת מעשיו היה אוכל שומן ולא נתכוון לאותו המעשה שע"י בא אכילת חלב, או דילמא דלא הוי חיסרון במעשה כ"כ דכיון דעלה בידו תוצאת המעשה שחשב לעשותו חייב, וגרע מכסבור שומן ונמצא חלב דהתם לא נתכוון למעשה דאכילת חלב ואף אינו רוצה בתוצאת המעשה, ודוקא בהכי הוי חיסרון במעשה דפטור, ויל"ע. וכן יש להסתפק במזיד היכא דהיתרו בו אל תאכל חלב, אי חייב מלקות, כיון דלפי המעשה שרצה לעשות היה אוכל שומן].

- ג -

א. הנה לעיל הבאנו דעת התוס' ושר"ר דס"ל דפטור מתעסק הוי בכח"ת דהיכא דנתכוין להיתר ויצא לו מעשה האסור פטור, ומבואר דאב"י ורבא נחלקו בנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר, וקשה דתיפו"ל דפטור משום דל"ה מלא"מ וכדמוכח בכריתות דאפי' בחד מינא ל"ה מלא"מ. ופי' תוס' דאירי דחתך מה שהיה סבור דתלוש הוא, דבכח"ג חשיב מלא"מ, כיון דנתקיימה תוצאת המעשה שחשב לעשות, ועל כן בעינן לפטור מתעסק, ונחלקו אי אף בכח"ג דנתכוין לחתיכה הוי פטור במתעסק, ודברי שמואל במתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה בשבת פטור דמלא"מ אסרה תורה הוי בגונא דנתכוין לחתיכה זו ועלה בידו חתיכה אחרת, דל"ה מלא"מ ואפי' בחד מינא. ונתבאר לעיל דלכאורה דוחק הוא בדברי שמואל לפרש כן, דפתח בגונא דמתעסק דכח"ת דהוי בחתיכה אחת וסיים בב' חתיכות דבשבת הוי פטור דמלא"מ.

אולם רש"י פליג בזה ופי' דכל פטור מתעסק הוי דוקא בב' חתיכות, דנתכוין להגביה סכין וחתך לדבר המחובר, וכן נתכוין לחתוך תלוש זה וחתך מחובר אחר, דדוקא בכח"ג דנתכוין לתוצאה דתלוש זה ועלה בידו מחובר אחר, דב' חפצים הם, ואף ל"ה המעשה שנתכוין לעשות דנתכוין למעשה המותר, ולכן פטור משום מתעסק דהוי יותר בכלבול הדעת דנתכוין לחתוך תלוש אחר, משא"כ באותו חפץ עצמו אע"ג דנתכוין למעשה המותר, כיון דהוי

תוצאת המעשה שחשב לעשות, ואף נעשה בגונא דחשב לעשות, דנתכוין להרים לעשב ובאמת הרים, אלא דלא ידע דמחובר הוא, בכה"ג ל"ה פטור דמתעסק.

ויעוי' עוד לעיל שנתבאר דלרש"י את"ש דברי ר"נ דאמר דמתעסק בשבת פטור משום דלאו מלא"מ הוא, משום דלית ליה האי דרשה דבה פרט למתעסק, בעי לפטור דמתעסק, ופטור לה משום דלאו מלא"מ הוא, ואי"צ למה שדחק התוס' בדברי שמואל, ואדרבה סיעתא היא לדעת רש"י דפטור דמתעסק הוי בב' חפצים דוקא, ויעוי' לעי' שהבאנו דברי רש"י בכריתות בב' חתיכות חלב יעוי"ש.

נויל"ע במש"כ רש"י במתני' שם (ד"ה על מה נחלקו), וז"ל, כגון ספק קצר ספק טחן, אי נמי ספק תאנים ספק ענבים, וכן בנתכוין לזו ועשה את זו, דבה דכתי' בקרא בין אידיעה בין אחטאת היא לר"י עד שיתכוון לחטוא בה, ולעת הידיעה ידע במה חטא, עכ"ל, להדיא בפי' רש"י דאף לדעת ר"י נתכוין לזו ועשה את זו, ילפי' לה דפטור מבה, ולכא"ו סתר למש"כ לאחמ"כ בדברי הגמ', דר"י ס"ל כדר"נ דפטור מתעסק בשבת משום דלאו מלא"מ הוא ודוקא ר"א דריש לבה פרט למתעסק משום דלא משמע ליה ההיא דרשה דמלא"מ אסרה תורה, וצ"ע טובא דסתר לדבריו בתוכ"ד].

ולפי' רש"י א"ש הסוגי' דב"ק, היתה לו אבן בחיקו ונפלה לענין שבת פטור מלא"מ אסרה תורה, והקשה הגרע"א אמאי לא קאמר טעמא דפטור דמתעסק הוא, יעויין לעיל, ולדעת רש"י את"ש, דרבה סבר כר"נ דפסק כר"י דליכא קרא לפטור מתעסק בכה"ת דעיקר דרשה דבה ילפי' לה דבעי שידע במה חטא, ואת"ש דפטור דוקא משום דלאו מלא"מ הוא, דלהלכה ליכא פטור דמתעסק בכה"ת, אלא בשבת ומשום דלאו מלא"מ הוא, ובאמת לא מצינו בש"ס פטור דמתעסק בכה"ת. וכ"ה פשטות הסוגי' בכריתות דמתעסק פלוגתא הוא, ור"א בלחוד דריש לבה פרט למתעסק בכה"ת. וכ"כ המהרש"א (סנהדרין ס"ב ב') בדעת התוס' שם דלהלכה ליכא פטור דמתעסק בכה"ת, דקי"ל כר"י דדריש בה עד שיודע לו במה חטא. והגרע"א שם תמה ע"ז דלפי"ז אביי ורבא נחלקו שלא אליבא דהילכתא. ויעוי' להלן דדעת הרמב"ם כרש"י, ולפלא דהגרע"א נתעלם מזה.

ולדעת רש"י דר"נ לא ס"ל דהוי פטור דמתעסק בכה"ת כולה, לכא"ו צ"ב בדבריו דקאמר דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, דמשמע דאף הוא ס"ל לפטור דמתעסק אלא דחלבים ועריות ל"ש לפטור דמתעסק כיון דנהנה, והא פליג על יסוד דין מתעסק לבד משבת.

וצ"ל דהפי' שכן נהנה אין הכוונה דמשום ההנאה מתחייב, אלא שכן נהנה פי' שהרי נעשה מעשה העבירה על ידו, פי' דאע"ג דמתעסק הוא ונתכוין למעשה המותר, קאמר ר"נ להילכתא דחייב בכה"ג (דלא ס"ל כר"א) כיון דנעשה מעשה העבירה על ידו שהרי נהנה, ול"ה פטור דמתעסק דלא עדיף משוגג דעלמא, וה"נ בכל איסורי תורה היכא דנעשית העבירה מתוך שנתעסק בדבר המותר חייב, שהרי נעשה מעשה והוי כשוגג בעלמא, והא דנקיט לגוונא דחלבים ועריות לאו דוקא הוא, אלא דהתם הוא היותר שכיח גוונא דמתעסק, וה"נ בכל איסורי תורה לא הוי פטור דמתעסק שהרי נעשה מעשה, וזהו שכן נהנה דע"כ נעשתה העבירה דנהנה, ולא דוקא הוא. (והל' איסורי"ב ומאכלות אסורות הם החלק הגדול שבאיסורי תורה, יעוי' רמב"ם קדושה בהל' אלו דברים הם ועל כן נקיט להא דיותר שכיחים הם, ויעוי' להלן מש"כ דדעת הרמב"ם כרש"י ונראה שכן פירש להך דשכן נהנה).

ב. שבת ע"ה א', ת"ר הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת וכו', וליחייב נמי משום נטילת נשמה, אמר ר' יוחנן שפצעו מת, רבא אמר אפילו תימא שפצעו חי מתעסק הוא אצל נטילת נשמה, והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר"ש בפס"ר ולא ימות, שאני הכא

דכמה דאית ביה נשמה טפי ניהא ליה כי היכי דליציל ציבעיה. וכתבו התוס' דמתעסק לאו דוקא הוא, דהא אמרי' בכריתות הנח לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב, אלא הפי' דדשא"מ הוא דלר"ש היתר הוא בכה"ת היכא דאין מתכווין וכדאמרי' במוכרי כסות, והק' הגמ' הא מודה ר"ש בפס"ר דאז חשיב כמתכוין, ותי' דשאני הכא דכמה דאית בי' נשמה טפי ניה"ל כי היכי דליציל צבעיה, ופי' התוס' דהוי מלאכה שאי"צ לגופה דפטור בה ר"ש, אולם ברש"י שם משמע דלא פי' כהתוס' דלא הזכיר בפי' הגמ' דהוי כר"ש ומשום דשא"מ [דפס"ר הוא] ואף בתי' הגמ' דכיון דכמה דאית ביה נשמה טפי ניה"ל לא פירש דמשו"ה הוי מלאכה שאי"צ לגופה, ומשמע דפירש דברי רבא דאמר דהוי מתעסק כהפשטות ומשום פטור מתעסק דכה"ת.

והפי' הגמ' כריתות גבי תינוקות דאמרי' דכיון דמקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב, מתעסק דהתם הוי מלא"מ כדמוכח שם בגמ', וכמש"כ לעיל, וכל קושי' הגמ' לר"נ דלא ס"ל כלל לדינא דמתעסק, והק' הגמ' דל"ה מלא"מ, ותי' דהיכא דמקלקל ל"ה פטור דמלא"מ וכדתני' דמקלקל בחבורה חייב. ויעוי' בתוס' שהק' דהא פטור דמלאכה שאי"צ לגופה משום דל"ה מלא"מ והא במקלקל בחבורה חזינן דל"ה פטור דמלא"מ והניחו בקושיא, וא"כ פי' התוס' קשה, ורש"י פי' כפשטות מילת מתעסק, דמתעסק דכה"ת הוא].

והתוס' ס"ל דל"ש בזה פטור דמתעסק, דכיון שיודע תוצאת המעשה ומתעסק בהוצאת נשמה אף דלא ניהא ליה בזה, ל"ש פטור דמתעסק, דהוי פטור דוקא היכא דאין כוונתו להאי מעשה כלל דומיא דכסבור שומן ונמצא חלב. ונביותר לפירוש התוס' בכריתות שכ' לעיל דמתעסק פטור משום דשוגג טפי. אולם בדעת רש"י חזינן דפי' גדר מתעסק דפטור משום דל"ה כוונתו להאי מעשה כלל, ואף דהוי פס"ר ומתעסק בהוצאת הנשמה, כיון דכמה דאית ביה נשמה טפי ניה"ל כי היכי דליציל צבעיה, הוי מתעסק דאין נחשב דעושה המעשה דהוצאת נשמה, וכל מעשיו אינם אלא הוצאת הדם, והאי מעשה סתירה הוא ליציאת הנשמה ובע"כ הוא, וא"כ הוי בכה"ג נמי איכא פטור דמתעסק דענינו שהתעסק בדבר אחר, ול"ה כוונתו למעשה שיצא כלל, וא"כ הכא דמתעסק בהוצאת הדם ולא ניה"ל כלל ביציאת נשמה, ילפי' מאשר חטא בה פרט למתעסק, ופי' דאין רוצה במעשה שיצא ואין מתעסק אלא בהוצאת הדם, ופירוש דברי רבא דמתעסק הוא הוי כפשוטו ומשום פטור מתעסק.

ולפירוש התוס' שיעור דברי הגמ' כך הוא, שבתחילה סברה הגמ' דאע"ג דמתעסק הוא דאין כוונתו ביציאת נשמה, מ"מ כיון דהוי פס"ר לא חשיב מתעסק בדבר אחר, אע"ג דאין מטרתו ביציאת נשמה, כיון דמוכרח הוא ועושה מעשה דהוצאת נשמה ל"ה דמתעסק בדבר אחר, ותי' הגמ' דכיון דכל כמה דאית ביה נשמה טפי ניה"ל כי היכי דליציל צבעיה, וכשמוציא הדם רצונו שיחיה כמה שיותר, חשיב כמתעסק בדבר אחר אע"ג דמוכרח הוא, דמעשה דהוצאת דם סתירה למיתה הוא, וע"כ חשיב כמתעסק בדבר אחר, ויל"ע.

ונמצא דלרש"י מאשר חטא בה פרט למתעסק בהיתרא, ילפינן דהיכא דאין כוונתו להאי מעשה שיצא הוי חסרון במעשה ידיה לחייבו ע"ז, ועל כן בכסבור שומן והלכה ידו אל החלב, ל"ה כוונתו למעשה דאכילת חלב, והתם לא ידע כלל דאכל חלב, ולרש"י אף בעינן ב' חתיכות שיחשב חסרון במעשה, והוי דין נוסף דהיכא דהמעשה שמתעסק בו סתירה הוא למעשה שיצא ע"ז, ל"ש לחייבו אהאי מעשה דמתעסק בדבר אחר הוא, ואין נראה אלא כמוציא הדם ולא כנוטל נשמה ואף דפס"ר הוא פטור. וואף בדעת הרמב"ם חזינן כה"ג דפי' מתעסק, יעוי' פיהמ"ש כריתות ובהל' מאכ"א (פי"ד הי"ב) דעשה המעשה בשחוק דאף דאין עושה אלא מעשה זה, מ"מ כיון דאין כוונתו אלא לשחוק, ואי"צ להאי מעשה, נחשב כמתעסק, וחידוש גדול הוא. (ובפי' רש"י חזינן טפי, דאף דכוונתו להאי מעשה, משא"כ במתעסק בשחוק) ומקור ד' הרמב"ם מהירושלמי, ואכתי צ"ב].

ג. ובדעת הרמב"ם נראה דמפרש סוגיא דמתעסק כפי' רש"י, שכתב בפ"א מהל' שבת ה"ח, כל המתכוין לעשות מלאכה ונעשית לו מלאכה אחרת שלא נתכוין לה פטור עליה שלא נעשית מחשבתו וכו', נתכוין לעשות דבר המותר ועשה דבר אחר כגון שנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר אינו חייב כלום וכן כל כיו"ב.

הרי לן להדיא בלשון הרמב"ם שכאשר בא לבאר פטור היכא דל"ה מלא"מ, כתב דנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור ומשום דל"ה מלא"מ, וכ"כ להדיא בפ"ז מהל' שגגות הי"א, המתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר אע"פ שנתכוין לחתיכה הואיל ולא עשה מחשבתו פטור מן החטאת, שזה כמתעסק ולא אסרה תורה אלא מלא"מ. ושם בפ"ב ה"ו, נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר בלא כוונה לחתיכתו פטור, מלא"מ אסרה תורה כמו שביארנו במקומו, [וכ"ה להדי' בפיהמ"ש כריתות יעוי' להלן].

חזינן בדעת הרמב"ם דסבר כפי' רש"י דלר"י ור"נ ליכא לדינא דמתעסק בכה"ת ורק לר"א ילפינן בה פרט למתעסק, ואת"ש מש"כ דנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור משום דל"ה מלא"מ והוי פטור בשבת בלחוד, משא"כ בכה"ת ל"ה פטור דמתעסק, וכפשטות הסוגי' בכריתות, ובב"ק וכמש"כ לעיל כפי' רש"י. [ולא פסק בשום מקום לפטור דמתעסק בכה"ת]. ובד' ר"נ דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה בשבת פטור מלא"מ אסרה תורה, אי"צ למה שדחק תוס' דמתעסק בשבת הוי בגונא אחריני ממתעסק בחלבים ועריות, אלא דחד גונא הוי ובעינן לפטור דל"ה מלא"מ, משום דלא ס"ל לפטור דמתעסק כלל ובר"י.

ומה דאמרינן מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, אין הכוונה דכיון דנהנה ל"ש פטור דמתעסק בכה"ת, אלא דלא ס"ל לפטור דמתעסק דהא נהנה ונעשה מעשה העבירה על ידו, וזהו שכן נהנה שהרי נעשה מעשה העבירה, וכמש"כ לעיל בשיטת רש"י.

וכן חזינן בדברי הרמב"ם (פ"א הל' איסור"ב הי"ב), הבא על הערוה מן העריות כמתעסק, אע"פ שאין כוונתו לכך חייב. ולא טרח הרמב"ם לבאר טעמא דהאי דינא מאי שנא משאר איסורים שבתורה דמתעסק פטור, דהכא חייב שכן נהנה, דהרמב"ם ס"ל דליכא פטור דמתעסק בכה"ת, אלא בשבת ומשום דל"ה מלא"מ. והנה בהל' מאכ"א (פי"ד הי"ב) כתב, האוכל מאכל ממאכלות האסורות דרך שחוק או כמתעסק, אע"פ שלא נתכוון לגוף האכילה הואיל ונהנה חייב כמי שמתכוון לעצמה של אכילה. הרי דהכא ביאר טעמא אמאי מתעסק במאכ"א חייב, ושינה ממה שסתם בהל' איסור"ב דמתעסק חייב, וביותר דהרמב"ם כתב דטעמא דחייב אע"פ שלא נתכוון לגוף האכילה הואיל ונהנה חייב כמי שמתכוון לעצמה של אכילה, דקשיא ליה אמאי מתעסק במאכ"א חייב הא לא כיון לגוף האכילה, ותירץ דכיון דנהנה הוי כמתכוין, ולמש"כ להוכיח דדעת הרמב"ם דליכא פטור דמתעסק בכה"ת צ"ב מאי קשיא ליה.

ונראה הביאור, דהרמב"ם שם בה"י פסק דכל האוכלין האסורין אינו חייב עליהן עד שיאכל אותן דרך הנאה וכו', כיצד הרי שהמחה את החלב וגמאו כשהוא חם עד שנכוה גרונו ממנו או שאכל חלב חי וכו', ה"ז פטור. ומעתה נראה דהו"א דכיון דכל איסור דאכילת מאכ"א הוי בדרך הנאה בלחוד, א"כ היכא דאכלם כמתעסק ודרך שחוק לא חשיב דרך הנאה אכילה כ"כ דאין כוונתו להנאת אכילה עצמה דדרך שחוק הוא אין לו כונה במעשה האכילה דוקא, וזהו שכ' הרמב"ם בסמוך (בהי"ב) דאע"פ שלא נתכוין לגוף האכילה, וא"כ הו"א דל"ה דרך אכילה ול"ה איסור כה"ג במאכ"א, ותי' דהואיל ונהנה חייב כמו שמתכוין לעצמה של אכילה, פי' דהא חשיב דרך הנאה ודוקא היכא דהיה חלב חם עד שנכווה גרונו ממנו פטור, ולא קשי' ליה משום מתעסק בכה"ת כלל, דהרמב"ם ס"ל דליכא פטור דמתעסק בכה"ת.

(ובנתכיון לאכילת שומן ובא לידו איסור חלב ל"ש האי סברא דפשיטא דהוי דרך הנאה, והרמב"ם איירי במתעסק דהוי דרך שחוק, וכמש"כ בפיחמ"ש דכריתות דמתעסק הוא, או דאכלו כמתעסק).

ואפשר לומר דהרמב"ם ביאר כן דברי ר"נ דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, דקשיא ליה הא לא בעי למעמא דנהנה דהא ר"נ לית ליה פטור מתעסק, ופי' הרמב"ם דאזיל אמתעסק בחלבים דרך שחוק דהו"א דל"ה דרך אכילה, וע"ז יהיב טעמא שכן נהנה, דכין דנהנה חשיב דרך אכילה, ושאיני מחלב חס. נוכ"כ בפיחמ"ש בכריתות, ז"ל ור"א אומר בה פרט למתעסק וענין מתעסק וכו', ה"ז פטור בשבת בלבד, לפי שהכלל הנכון מתעסק בחלבים ובעריות חייב בשבת פטור מלא"מ אסרה תורה. הרי להדיא כמש"כ דלדעת הרמב"ם להלכה ליכא פטור דמתעסק בכח"ת, וקצת צ"ב דהרמב"ם פתח בדברי ר"א דקא דריש בה פרט למתעסק, וצ"ל דנקט ההלכה].

והנה רש"י פי' דאביי ורבא נחלקו בדין מתעסק דכח"ת, אי היכא דנתכוון לחתיכה הוי פטור דמתעסק, וצ"ב דלפי"ז אביי ורבא קיימי דלא כהלכתא, (וכה"ק הרע"א ע"ד המהרש"א בסנהדרין).

אולם בדעת הרמב"ם אפשר לומר דאביי ורבא איפליגו אי הוי מלא"מ, דלאביי דוקא היכא דנתכוין להגביה את התלוש וחתך למחובר, כיון דנתכוין למעשה אחר ל"ה מלא"מ, משא"כ היכא דנתכוין למעשה חתיכה אע"ג דלחתוך את התלוש הוא הוי מלא"מ דנתכוין למעשה חתיכה, ואע"ג דחתך למחובר הוי מלא"מ, ורבא פליג בזה דכיון דהוי לחתוך את התלוש הוי מעשה אחר מהיכא דיצא לו מחובר, ולא נתקיימה מחשבתו. (דהא דהרמב"ם בחד מינא נתכוין ללקט תאנה זו וליקט תאנה אחרת הוי מלא"מ, והכא הא חד מינא הוא, ומ"מ פטור משום דל"ה מלא"מ, וע"כ משום שמה שנתכוין למעשה המותר עביד דהיכא דחתך למחובר ל"ה מלא"מ, ובהא פליגי אביי ורבא דלאביי כיון דנתכוין לחתיכה אע"ג דלחתוך את התלוש הוא, הוי מלא"מ).

ד. כריתות יט' ב', א"ל רבא לר"נ והא תינוקות דכי מתעסק דמי, ותנן מי שהיו לו ב' תינוקות א' למול בשבת וא' למול אחר השבת ושכח ומל את של אחר השבת בשבת, ר"א מחייב חטאת ור"י פוטר, עד כאן לא פטר ר"י אלא משום דקסבר טעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה פטור, אבל מתעסק בדבר דלאו מצוה אפי' ר"י מחייב, א"ל הנה לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק בחבורה חייב. [וקושי' הגמ' משום מלא"מ בלחוד, וכמש"כ והא דל"ק משום מתעסק ע"ד ר"א, יעוי' מש"כ לעיל דברי השטמ"ק שם].

כתב הרמב"ם בהל' שגגות (פ"ב ה"ח), כל העושה מצוה מן המצוות ובכלל עשייתה נעשית עבירה שחייבין עלי' כרת בשגגה ה"ז פטור לפי שעשה ברשות כיצד וכו', וכן מי שהיו לו ב' תינוקות אחד למול בשבת ואחד למול בערב שבת או באחד בשבת ושכח ומל שניהן בשבת, פטור מחטאת שהרי יש לו רשות למול אחד מהן בשבת וכו', הואיל וזמנו בהול אינו מדקדק.

ויעוי"ש בכס"מ ובלח"מ דתמהו אמאי נקט הרמב"ם גונא דמל שניהם בשבת, דמשמע שאם לא מל אלא אותו שלא היה ראוי למול בשבת חייב, ויעוי"ש באריכות דבריהם. ולכאוי קושיתם תמוהה, דהדברים מבוארים בפשיטות, דהא אמרי בגמ' דאי טעה ומל שאינו ראוי ל"ה מלא"מ, דזהו קושית הגמ' ע"ד ר"נ, ותי' הגמ' דס"ל כמ"ד מקלקל בחבורה חייב וא"כ לא בעינן מלא"מ, וא"כ להרמב"ם דפסק בהל' שבת (פ"א הי"ז) דכל המקלקלין פטורין ואף במקלקל בחבורה בעינן מלא"מ, ובא לפסוק כר"י דטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה פטור,

ע"כ נקט גונא דמל שניהם בשבת, דבמל אחד מהם בלא"ה פטור דל"ה מלא"מ ופשוט. ותמיהת חכ"מ והלח"מ צ"ב.

ה. מתני' כריתות (יט' א'), ר"ש ור"ש שזורי אומרים לא נחלקו על דבר שהוא משם אחד שהוא חייב, על מה נחלקו על דבר שהוא ב' שמות שר"א מחייב חטאת ור"י פוטר, א"ר יהודה אפי' נתכוון ללקוט תאנים וליקט ענבים ענבים וליקט תאנים ר"א מחייב חטאת ור"י פוטר.

ובע"ב, איתיביה ר"י לשמואל מהא, והא חכא מתעסק הוא ור"י נמי לא קא פטר אלא מן מינא למינא, אבל בחד מינא אפי' ר"י מחייב, דסבר דאי הוי פטור דמלא"מ אפי' בחד מינא פטר, ותי' הגמ' שבוק מתני' ותא בתראי חכא במאי עסקינן כגון שאבד מלקט מלכו נתכוון ללקט ענבים ושכח וסבור תאנים בעינא והלכה ידו על הענבים דר"א סבר הרי נעשה כוונתו, ור"י סבר הרי לא נעשה כוונתו ומחשבתו.

והיינו דבחד מינא נתכוין ללקט תאנה זו וליקט אחרת, ל"ה מלא"מ דלא נתכוין אהאי תאנה, והכא במתני' איירי דאבד מלקט מליבו נתכוין ללקט תאנים ושכח וכסבור ענבים בעינא והלכה ידו על התאנים, ובהא פליגי דר"א סבר דכיון דיצא המעשה שרצה לעשות אע"ג דבשעת לקיטה רצה ענבים, מ"מ כיון דכשנתכוין ללקט בעי מעשה דליקוט תאנים ועל כן התחיל במעשה ליקוט ויצא האי מעשה הוי מלא"מ וכ"ש בחד מינא, ור"י סבר דבעינן כוונתו ומחשבתו, וכיון דבשעה שליפט בעי למיעבד מעשה דליקוט ענבים, ועבד מעשה דליקוט תאנים אע"ג דבעיקר כוונתו רצה ללקט תאנים, מ"מ הוי חסרון דמלא"מ, משא"כ בחד מינא דנתכוין ללקט תאנים ועלה בידו מעשה דליקוט תאנים, ובעלמא הוי חסרון דמלא"מ כיון דנתכוין לתאנה אחרת, מ"מ היכא דנתקיימה כוונתו חשיב מלא"מ, ודוקא בב' מינים בעינן מחשבתו, משא"כ במין א' לא הוי מעשה הסותר כ"כ ומהני כוונתו בלחוד, ולחלן בגמ' פי' דר' יהודה דמתני' פליגי ע"ז וסבר דבב' מינין לכו"ע בעי מחשבתו, ובאבד מלקט מליבו הוי חסרון במלא"מ, כי פליגי במין אחד ובאבד מלקט מליבו, דלר"א כיון דמין אחד הוא ונתקיימה כוונתו הוי מלא"מ, ולר"י בעי נמי מחשבתו דבשעת הלקיטה.

ויל"ע בגונא דנתכוין ללקט תאנים ושכח וכסבור ענבים בעינא והלכה ידו על הענבים, אי סגי במה דנעשית מחשבתו דשעת מעשה, ונראה דלר"א פשיטא דחייב דאי סגי בכוונתו אע"ג דבשעה שליפט הא לא הויא כוונתו להאי מעשה כלל, מ"מ כיון דביסודו רוצה הדבר ועל כן התחיל ללקט, כבר חשיב מלא"מ, וכ"ש חכא דבשעת מעשה יודע המעשה אשר הוא עושה ויצא המעשה שרצה לעשות ודאי דהוי מלא"מ, ועדיף מהיכא דנעשית כוונתו בלחוד דחשיב מלא"מ, אולם לר"י אמרינן בגמ' דבעי כוונתו ומחשבתו והכא ל"ה כוונתו, ומ"מ מסתבר דחייב בכח"ג דהוי מעשה גמור ידיה ומלאכת מחשבת הוא דנתקיימה מחשבתו מה דרצה לעשות בשעה שליפט, ולא איכפת לן מכוונתו, דבשעת מעשה הוי מלא"מ, ומה דאמרי' דר"י סבר דבעי' כוונתו ומחשבתו, פי' דלא סגי בכוונתו בלחוד כר"א ובעינן נמי למחשבתו.

והיכא דנתכוין ללקט תאנים וליקט ענבים ולאחר ליקוט הענבים נתברר לו דעדיפא ליה באמת אכילת הענבים דמשוכחים הם ואף בכוונתו דקודם לקיטה רוצה הדבר המשוכח אלא דסבר דתאנים הם, והשתא לאחר שליפט בטעות נתברר דבאמת עדיפא ליה ענבים, פשיטא דבכח"ג פטור דלא הוי מלא"מ כלל, דלא היה דעתו כלל דמעשה זה היה לקיטת ענבים ופשוט].

והנה ברמב"ם לא מצינו פסק ההלכה באבד מלקט מליבו אי הוי מלא"מ וצ"ע, והנה בגמ' שם רבא תירץ אוקימתא אחריתי ליישב מתני', רבא אמר ליקדם איכא בינייהו, והתניא

היו לפניו ב' נרות ונתכוין לכבות את זו וכיבה את זו פטור, להדליק ולכבות וכיבה והדליק, בנשימה אחת חייב בב' נשימות פטור, וה'נ במתני' איירי בנתכוין ללקט תאנים תחילה ולאחמ"כ ענבים, והקדים לקיטת הענבים, ולר"ש שזורי ור"ש בחד מינא לכו"ע היכא דהקדים חייב דהוי מלא"מ דנתכוין לעשות האי מעשה, כי פליגי בב' שמות דהוי ב' מעשים דר"א סבר דכיון דרצה לעשות האי מעשה אע"ג דרצה ללקט תאנים תחילה נעשית מחשבתו וחייב, ור"י סבר דל"ה מלא"מ, ור' יהודה סבר דבב' שמות והקדים לכו"ע ל"ה מלא"מ, כי פליגי במין אחד. והרמב"ם בפיהמ"ש שם פי' מתני' דאיפליגו בליקדם, ואף בהלכותיו פסק דליקדם פטור, ואינו מיישב הקושיא, דאכתי הו"ל לפסוק הדין אבד מלקט מליכו אי חשיב מלא"מ, דבגמ' נשאר בספק ולחד אוקימתא בחד מינא לכו"ע הוי מלא"מ.

ובפשטות מסקנת הסוגיא דבחד מינא נתכוין ללקט תאנה זו וליקט אחרת ל"ה מלא"מ, ולכא' כן סלקא להלכה וכמש"כ תוס' בסוגיא דידן, דבגמ' פי' ד' ר"נ דאי ס"ל לדינא מלא"מ א"כ אף בחד מינא הוא, ותי' באבד מליכו או ליקדם, וא"כ לכא' כיון דסבירא לן דבעינן מלא"מ כר"נ א"כ בחד מינא נתכוין ללקט את זה וליקט אחרת פטור, ותימה דברמב"ם מצינו בהיפוך דפסק דינא דליקדם (פ"א מהל' שבת ה"ט) נתכוין ללקט תאנים שחורות וליקט לבנות, או שנתכוין ללקט תאנים ואח"כ ענבים, ונהפך הדבר וליקט הענבים בתחילה ואח"כ התאנים פטור, אע"פ שליקט כל מה שחשב הואיל ולא ליקט כסדר שחשב פטור, שבלא כוונה עשה ולא אסרה תורה אלא מלא"מ, היו לפניו ב' נרות דולקות או כבויות נתכוין לכבות זו וכבה את זו, להדליק זו והדליק את זו חייב שהרי עשה מן המלאכה שחשב לעשותה, הא למה הוא דומה למי שנתכוין ללקט תאנה זו וליקט תאנה אחרת, או למי שנתכוין להרוג את זה והרג את זה שהרי נעשית מלאכה שחשב לעשותה. הרי דפסק הרמב"ם דדוקא בב' מינין נתכוין ללקט תאנים וליקט ענבים פטור דב' מעשים נפרדים הם לגמרי, משא"כ בחד מינא חייב ודלא כפשטות הסוגיא וצ"ב, ופסק דליקט ב' מינים פטור, אע"ג דרצה בב' המלאכות, מ"מ השתא לא נתכוין להאי מעשה.

והרמב"ם משמע דנתכוין ללקט תאנה זו וליקט תאנה אחרת פשיטא טפי דחייב מדינא דנרות, דכאשר בא לבאר טעם הדין אמאי חייב בנרות הא לא נתכוין לנר זה, כתב דדמי לתאנה דהתם פשיטא דחייב, וה'נ נתכוין להרוג את זה והרג אחר פשיטא דחייב, (ובהל' רוצח פסק דבכה"ג פטור ממיתה וגלות דלא כשאר ראשונים, והכא איירי לגבי שבת), ומש"כ גבי הריגת אדם, הדברים מופלאים דלכא' הורג אדם בדעתו להרוג אדם זה בדווקא, וא"כ ל"ה מלא"מ כלל היכא דהרג אדם אחר, ולפלא שלא העירו בזה].

והראב"ד השיג על דברי הרמב"ם מפשטות הסוגיא, וז"ל, א"א וכו' וכאשר עיינתי בגמ' במקומן בכריתות לא מצאתים שיתקיימו כן, דרב יהודה אותבי' לשמואל מרא דשמעתא ממתני' דא"ר יהודה אפי' נתכוין ללקט תאנים וליקט ענבים וכו', והא חכא דמתעסק הוא ור"י לא קא פטר אלא ממינא למינא אבל בחד מינא ר"י נמי מחייב וכו', אלמא אפי' בחד מינא מתעסק הוא ופטור, וא"כ היינו נתכוין לכבות א"ז וכיבה א"ז וכו', ואני תמה איך חשב כזאת שאם חשב ללקוט תאנים ואח"כ ענבים ונהפך הדבר יהי' פטור, וכשחשב להדליק א"ז וכיבה א"ז יהיה חייב, זה שעשה כל המלאכה שחשב לעשותה פטור, וזה שלא עשה כלום יהי' חייב תמהון לבב הוא, עכ"ל.

ולכא' ביותר קשה מברייטא דקתני להדליק א"ז והדליק א"ז פטור, להדיא דבחד מינא היכא דלא נתכוין לזה ל"ה מלא"מ, ונראה דהרמב"ם גרס בברייטא להדליק א"ז והדליק א"ז חייב, ועל כן פסק דבחד מינא הוי מלא"מ וחייב, (וכפשטות המשנה דבב' מינין נחלקו בליקם או באבד מלקט מליכו, אבל בחד מינא חייב, ויעו' בפיהמ"ש). ואי"צ לחדש דבחד מינא פטור דל"ה מלא"מ, ובאמת מצינו דכן גרסו הר"ג ובשטמ"ק, אלא דלא פי' כד' הרמב"ם בברייטא

דחד מינא חייב, אלא דבאמת חד מינא פטור וכולה ברייתא בליקדם איירי, ובכה"ג במין אחד חייב יעו"ש, והרמב"ם פי' כפשטות הברייתא דמין אחד חייב.

ונראה להקל התימה קצת משה"ק אמאי לא פסק הרמב"ם הדין באבד מלקט מליבו אי הוי מלא"מ, דהוי פלוגתא בין ר"א לר"י, דבאמת סברת הגמ' דמהני כוונתו בלחוד מחודש מאוד הוא, דהא בשעת עשי' המעשה רצה ענבים ולא נתקיימה תוצאת המעשה שחשב לעשות בשעת עשי' המעשה בפועל ומאי איכפ"ל דנתקיימה כוונתו, דלכאוי' מסברא פשוטה הי' נרא' דלאו מלא"מ הוא, ובפשטות רבא דתי' מתני' בליקדם א"כ אי"צ לחדש דמהני כוונתו בלחוד ואמר' בסברא דל"ה מלא"מ, אלא דבחד מינא חזינן דיותר איכא סברא לומר דמהני כוונתו ואמרין דבזה לא נחלקו ולכו"ע חייב, דכיון דל"ה מעשים הסותרים כ"כ ונתקיימה מחשבתו מה שרצה בהאי מעשה, ואף דל"ה מלא"מ כ"כ, מ"מ היכא דאבד מלקט מליבו אמר' דמהני כוונתו בלחוד, וחידוש הוא דכיון דחד מינא סברה הגמ' דל"ה מלא"מ ובב' מינין סבר ר"י דבעינן מחשבתו דשעת מעשה דיחשב מלא"מ, א"כ לכאוי' אף במין א', כיון דבנתכיון לזו וליקט א"ז פטור דל"ה מלא"מ דלא נתכוין לה, א"כ כיון דבעי למחשבתו וכדחוי' בב' מינין, א"כ הוא הדין במין א'.

ומ"מ חזינן דפשיטא טפי במין א' דכיון דהוי יותר מלא"מ מב' מינין סגי בכוונתו שיחשב מלא"מ דבאמת רצה ללקט מה שליקט לבסוף, וא"כ כין דפסק הרמב"ם דבמין א' נתכוין ללקט תאנה זו וליקט אחרת חשיב מלא"מ, ופי' מתני' בליקדם, ובב' מינין לומר דסגי בכוונתו חידוש גדול הוא, ומה"ת לומר דרבא ס"ל כן אי לאו ההכרח ממתני', ועל כן לא פסק ההלכה דבתרי מינין פשיטא דפטור, ואכתי צ"ב אמאי לא טרח לפסוק האי הלכתא.

(ובעצם דברי הגמ' מבואר דהוי חילוק בין מין א' לב' מינין, ומשמע דכלל הוא דב' מינים הוי מעשים הסותרים טפי משא"כ במין אחד, ולכאוי' בסברא הי' נראה דתליא במחשבת כאו"א, דפעמים שרוצה תאנה זו בדוקא ופעמים דלא אכפ"ל כלל, וה"נ בליקדם הא חייב להדליק או לכבות אחד מהם בתחילה, ופעמים דל"ה בדוקא ואז באמת הוי סברא דמין אחד דלא אכפ"ל ליקדם, ופעמים דרוצה בדוקא קודם לכבות או להדליק דרוצה דקודם יחשך וכו', ומשמע דאין מתחשבים בדעת כאו"א, וצ"ל דאף היכא שבדעתו דוקא לכבות או להדליק ל"ה בדוקא כ"כ בב' מינים).

והראב"ד השיג על עצם דברי הרמב"ם דבליקדם פטור ובחד מינא חייב דהיאך חשב לומר כזאת תמהון לבב הוא, ובדעת הרמב"ם צ"ל כמש"כ, דכיון דנתכוין השתא ללקיטת תאנים אע"ג דרצה ללקט ענבים לאחמ"כ, מ"מ לקיטה זו דעלתה בידו ענבים ל"ה מלא"מ דבהאי מעשה לקיטה רצה ליקוט תאנים ול"ה מלא"מ, משא"כ בחד מינא אותו מעשה הוא ול"ה מעשה הסותר ולכך חשיב מלא"מ, ואפשר עוד יותר שם על ליבו להחזיק בסדר הליקוט, מאשר תאנה זו או אחרת דל"ה בדעתו כ"כ דדוקא האי תאינה ועל כן בחד מינא הוי מלא"מ.

ובאמת הרמב"ם עצמו נתקשה בזה וכתב, "אע"פ שליקט כל מה שחשב הואיל ולא ליקט כסדר פטור", דבעינן כסדר שחשב בדוקא, ויעו' בפיהמ"ש דפי' הרמב"ם דבאמת אי משום מלא"מ הא ליקט כל מה שחשב אלא דהוי קרא דבה, ז"ל ר"ש ור"ש שזורי אומרים וכו', וכבר בארנו פעמים שמלא"מ אסרה תורה וכל זמן שנתכוין ללקט תאנים וליקט ענבים פטור בין לר"י בין לר"א וכו' ונהפך לו וליקט ענבים ראשונה ר"א מחייב חטאת הואיל וליקט כל מה שחשב עליו ללקוט, ור"י פוטר הואיל ולא ליקט כמו שחשב, ותפס עליו ר"ש ואמר לו תמה אני אם יפטור בזה ר"י, ותפס ר' יהודה תימה שנית ע"ז ואמר למה אתם תמהים על ר"י שהוא פוטר ורחמנא אמר אשר חטא בה א"כ למה נאמר אשר חטא בה

וכו' עכ"ל, ונמצא איפוא שהשגת הראב"ד פירש הרמב"ם עצמו דהיינו תמיהת ר"ש, וע"ז אל"ר יהודה דהוי קרא דאשר חטא בה עד שיתכוין לחטוא בה, וילפי' לה למלא"מ בליקדם, ובלאו קרא אמרי' דהואיל וליקט כל מה שחשב הוי מלא"מ, אלא דאתא קרא לזה, ויל"ע דהא ילפי' מינה לר"י עד שיודע לו במה חטא, וצ"ל דהוא עיקר הדרשה, ויל"ע. ואע"ג דנכתב שלא גבי שבת ילפי' מינה דהוי לגבי שבת, דבכה"ת ל"ש פטור מתעסק לדעת ר"י, ובשבת דמצינו דבעי מלא"מ הוי קרא למעט כה"ג מתעסק. (ויעוי' בפיחמ"ש הנדמ"ח)

ו. בסוגיא דידן, נתכוין לזרוק ברה"י ונמצאת רה"ר אביי אמר חייב רבא אמר פטור, אביי אמר חייב דקמיכוין לזריקה בעלמא וכו'.

והנה לעיל כתבנו לתמוה לדעת רש"י דכל פטור מתעסק הוי בב' חתיכות דוקא, דלא נתכוין לחתיכה זו כלל א"כ הכא הוי כחתיכה אחת, דרצה לזרוק באותו המקום אלא דסבר דהיתר הוא ונמצא אסור, והוי כחתיכה אחת כסבור שומן ונמצא חלב, ולכא' רא"י גדולה הוא לדברי התוס' דלא בעי' ב' חתיכות, ואף לדעת הרמב"ם הנ"ל דלא ס"ל דהוי פטור דמתעסק דכה"ת אלא משום מלא"מ, א"כ הכא לכא' נתקיימה מחשבתו. ובאמת הרמב"ם לא פסק להאי גונא דכסבור רה"י ונמצאת רה"ר, וצ"ע.

ונראה הביאור משום דסבר דלא יצא מכלל מלא"מ, והיינו דרה"י לא חשיב כמעשה זריקה אחר וכזורק בתוך ביתו דאי"ז מעשה אחר, אלא רק רשות אחרת לגבי הל' שבת, והנה ברכינו חננאל הכא העתיק לכל הסוגי' ולא נקט האי גוונא, ונראה לכא' דל"ג לה, ודרך הרמב"ם לפרש כהר"ה, וא"כ אפשר דהרמב"ם ל"ג לה וחידיוש הוא.

וּמְשׁוּם דש"מ דלא נתכוין למעשה זריקה ברה"ר דמלאכה הוא ולא היתה כוונתו אלא לזריקה בעלמא, נראה דלא שייך לפוטרו, דדש"מ ל"ש היכא דהוי חסרון ידיעה לשעבר דבאמת ידיעה דהוי מעשה זריקה ברה"ר, וכמש"כ הגרע"א יו"ד סי' פ"ו, עמש"כ הרמ"א דיוהר ישראל שלא לחתות האש אצל העכו"ם שמא הוי שם בשר וחלב, והק' הגרע"א הא דש"מ הוא דלא נתכוין לבישול בו"ה אלא לחתות הגחלים, ותי' כנ"ל דבחסרון ידיעה לשעבר ל"ש דש"מ דהמעשה מוכרח הוא ופס"ר הוא, ויעוי"ש שהביא ד' המ"ז דפליג ע"כ דסוגר תיבה ומסתפק שמא יש בתוכה זבובים ל"ה פס"ר, ואבמ"ל.

להשלמת היריעה הנני רואה לנכון להעתיק מה ששמעתי מרבינו זצוק"ל בניסן תשס"ב בקשר עם דברי המקו"ח שהובאו בתוך הדברים.

הנה מבואר בדברי המקו"ח שהקשה בתרתי, חדא, מדינא דמתעסק, ועוד מדין דבר שאינו מתכוין דשרי, ואמנם בדברי הגרע"א לא נמצא רק הקושיא הראשונה מדין מתעסק. וצ"ב.

ועוד צ"ב במה שכתב הגרע"א שהמקו"ח נדחק לחלק בין עבירה שיש בה מעשה לאין בה מעשה, ומהו הדוחק בזה, הרי החילוק מבואר היטב כמש"כ שם דדווקא בדבר שאסרה התורה לעשות מעשה בזה אמרינן דלא אסרה התורה לעשות המעשה רק בכוונה ודבר שא"מ מותר, אבל כשאסרה התורה דבר שאין בו מעשה כגון הכא שאסרה התורה שלא יהיה חמץ בביתו אפילו כשאין מתכוין אסור, והיינו שפטור מתעסק הוי רק בהלכות מעשה, אבל כאשר האיסור הוא עצם המציאות דממילא ל"ש לדון מטעם מתעסק.

ובאמת בלשון הגרע"א נראה ששינה קצת מכוון שינויא דהמקו"ח שכתב שהחילוק הוא 'בין עבירה שיש בה מעשה לאין בה מעשה', ומשמע שהחילוק אמור במחות העבירה, וכעין דין לאו שאין בו מעשה, ולכאורה אין זה תוכן החילוק הפשוט המבואר בדבריו שהנידון הוא במה הוא מתחייב, אם במעשה או בגוף המציאות.

ומכל זה הכריח מו"ר הגר"ש אויערבאך צוק"ל ובשיעורו בבית הכנסת המרכזי ברמת אלחנן, י"א ניסן תשס"ב) דנראה מדברי הגרע"א דפטור מתעסק אינו פטור בהלכות מעשה כלל, אלא זהו דין פטור מגזירה"כ בדין שנגת הלאו, ובאמת כן יש לנו לשמוע ביותר ממסקנת הגרע"א לומר דמתעסק מקרי ג"כ עבירה, אלא דלא חייבה התורה חטאת עליו, ומבואר דבאמת זה רק מיעוט מחיוב קרבן שגגה, דמתעסק ל"ח שוגג, אבל מצד עיקר המעשה חשיב שעשה מעשה מושלם, ולכן יש בזה עבירה.